

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

Bakalářská práce

2023

Daniel Klouda

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

**Cesta italských fašistů k moci a její reflexe
v českém tisku**

Bakalářská práce

Autor práce: Daniel Klouda

Studijní program: Teritoriální studia

Vedoucí práce: PhDr. Martin Mejsřík

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. 8. 2023

Daniel Klouda

Bibliografický záznam

KLOUDA, Daniel. *Cesta italských fašistů k moci a její reflexe v českém tisku*. Praha, 2023. 66 s. Bakalářská práce práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra evropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Martin Mejstřík

Rozsah práce: 106 556

Abstrakt

Tato bakalářská práce sleduje vzestup italského fašistického hnutí v letech 1920 až 1922 a jeho reflexi ve vybraném českém tisku. V teoretické části se věnuje českému mediálnímu prostředí po první světové válce a následně je popsán historicko-politický kontext sledovaných událostí v Itálii, stručně mapující dějiny fašistického hnutí od jeho počátků až po jeho uchopení moci, tedy Mussoliniho jmenováním premiérem. Praktická část se pak věnuje kvalitativní analýze článků, které informují o šesti vybraných událostech, v nichž figurovali italští fašisté a které byly pro fašistické hnutí významné. Výběr těchto událostí byl také ovlivněn jejich násilným charakterem – právě svými násilnými akcemi se fašisté zbavili opozice a následně se jim podařilo zdiskreditovat a rozvrátit státní autoritu a suverenitu natolik, že se nakonec jejich nástup k moci zdál jako nevyhnutelný. Cílem práce je sledovat a porovnávat interpretace tohoto vývoje skrze vybrané události ve třech českých denících: v národně demokratických *Národních listech*, nezávislých *Lidových novinách* a komunistickém *Rudém právu*. Práce si klade za cíl analyzovat, jestli a jak se ideové přesvědčení těchto listů projevilo v rétorice používané při líčení fašistického působení ve zkoumaných člancích.

Abstract

This bachelor's thesis examines the rise of the Italian fascist movement from 1920 to 1922 and its reflection in selected Czech press. The theoretical part focuses on the Czech media landscape after World War I, followed by a description of the historical and political context of the events observed in Italy, briefly outlining the history of the fascist movement from its origins to Mussolini's appointment as prime minister. The practical part involves a qualitative analysis of articles covering six selected events involving Italian fascists, which were significant for the fascist movement. The choice of these events was influenced by their violent nature - through their violent actions, the fascists eliminated opposition and subsequently managed to discredit and undermine state authority and sovereignty to the extent that their rise to power seemed inevitable. The aim of this work is to monitor and compare interpretations of this development through selected events in three Czech newspapers: the national-democratic *Národní listy*, the independent *Lidové noviny*, and the communist *Rudé právo*. The thesis aims to analyze whether and how the ideological convictions of these newspapers were reflected in the rhetoric used to describe the fascist activities in the examined articles.

Klíčová slova

italský fašismus, fašistické násilí, tisk, analýza tisku, Benito Mussolini, Rudé právo, Lidové noviny, Národní listy

Keywords

Italian fascism. fascist violence, press, newspaper analysis, Benito Mussolini, Rudé právo, Lidové noviny, Národní listy

Title/název práce

The path of Italian fascists to power and its reflection in the Czech press

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Martinu Mejstříkovi za správné nasměrování a užitečné připomínky, mé rodině za podporu během studia a Tomáši Havlíčkovi za vše ostatní.

Obsah

ÚVOD.....	9
1. METODOLOGIE.....	11
1.1. Výběr událostí.....	11
2. KRITIKA PRAMENŮ – LITERATURE REVIEW	13
3. ČESKÝ MEZIVÁLEČNÝ TISK.....	14
4. VÝBĚR TISKOVIN K ANALÝZE.....	16
4.1. Národní listy	16
4.2. Lidové noviny	17
4.3. Rudé právo	17
5. HISTORICKÝ A POLITICKÝ KONTEXT UDÁLOSTÍ	19
6. ANALÝZA REFLEXE UDÁLOSTÍ V TISKU.....	26
6.1. Červenec 1920 – vypálení Hotelu Balkan	26
6.1.1. Národní listy	26
6.1.2. Lidové noviny.....	28
6.2. Listopad 1920 – útok na boloňskou radnici.....	30
6.2.1. Národní listy	30
6.2.2. Lidové noviny.....	30
6.3. Květen 1921 – parlamentní volby.....	31
6.3.1. Národní listy	31
6.3.2. Lidové noviny.....	33
6.3.3. Rudé právo.....	33
6.4. Srpen 1921 – mírový pakt se socialisty	35
6.4.1. Národní listy	35
6.4.2. Lidové noviny.....	37
6.4.3. Rudé právo.....	39

6.5.	Srpen 1922 - generální stávka.....	40
6.5.1.	Národní listy	40
6.5.2.	Lidové noviny.....	43
6.5.3.	Rudé právo.....	47
6.6.	Říjen 1922 - pochod na Řím.....	51
6.6.1.	Národní listy	51
6.6.2.	Lidové noviny.....	55
6.6.3.	Rudé právo.....	58
7.	ZÁVĚR.....	61
8.	SUMMARY	63
9.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
9.1.	Primární zdroje	64
9.2.	Sekundární zdroje	64

Úvod

Boj a konflikt je jedno z klíčových témat fašistického hnutí, které působilo v meziválečné Itálii a způsobilo šok pro tehdejší společnost v celé Evropě. Násilí je pro fašisty zásadní nejen v rovině ideologické, ale i pragmatické, když se pro ně stalo hlavním agitačním prostředkem, kterým na sebe strhávali pozornost a kterým udržovali italskou společnost v napjaté atmosféře strachu. Italští fašisté se stali jednou z prvních politických stran v Evropě, jež měla ve svých stanovách ukotvenou vlastní paramilitární složku, s jejíž pomocí se jim podařilo zcela paralyzovat socialistickou opozici a následně se státním převratem chopit moci.

Tato práce si tak klade za cíl zjistit, jak tyto násilné výboje tzv. squadristů reflekoval československý (respektive český) tisk a jaký obraz si tehdejší čtenáři mohli o fašitech v prvních letech jejich působení udělat. Zaměřím se na období let 1920 až 1922, zahrnující formování prvních fašistických útočných skupin, jejich výpady vůči Jihoslovanům a socialistům a tzv. pochod na Řím, který fašisty vynesl k moci nad celou Itálií.

Výzkumná otázka tedy zní: Jak byli italští fašisté, jejich násilné akce a cesta k moci prezentováni československé veřejnosti ve vybraném dobovém tisku mezi lety 1920 až 1922?

Mé hypotézy ohledně jednotlivých tiskovin jsou pak formulovány následovně: na stránkách pravicových, „reakčních“ *Národních listů* lze sledovat, že při střetu socialistů a fašistů budou stranit právě Mussoliniho černým košilím; *Lidové noviny* je možno očekávat neutrální žurnalistiku, která se bude zaměřovat na rozklad italského státu a demokracie; a komunistické *Rudé právo* bude v politickém boji hájit a bránit socialisty a komunisty proti fašistům.

Rozhodl jsem se analýzu českého tisku situovat kolem jednotlivých událostí, které jsem vybíral za pomoci sekundární literatury a ve kterých nějakým způsobem figurovalo fašistické násilí. Vybrané události v rámci celkového politického kontextu stručně představím v páté kapitole. Rozebírané události nepředstavuji jednotlivě, stejně jako hlavní předmět analýzy nebude sledování pravdivost zpráv, a to z toho důvodu, že k vlastnímu popisu těchto událostí užívám sekundární literaturu. K hodnocení fakticity zpravodajství by totiž bylo třeba užít primární zdroje (úřední zprávy, policejní záznamy), což neumožňují ani mé schopnosti, ani charakter práce.

Třetí kapitola se protne s mediálními studii, protože se v ní budu zabývat mediální scénou čerstvě vzniklého československého státu. Vysvětlím principy tehdejšího denního tisku, přední tiskoviny a jejich napojení na politické strany. Následovat bude samotná analýza vybraných tiskovin, v které budu postupovat chronologicky. Zaměřím se na to, jak jednotlivé listy zpravují své odběratele o událostech, budu si všímat, zda a nakolik je zpravodajství ovlivňováno politickou příslušností daného deníku a jestli se v průběhu zkoumaného období mění narativ a pohled na fašistické počínání. Vypovídající bude i míra zájmu a poskytnutého prostoru pro tyto informace z Apeninského poloostrova, tj. zdůraznění na titulní stráně, nebo naopak jejich upozadění jako stručnou zprávu „z ciziny“.

1. Metodologie

Co se metodologických východisek týče, při analýze vybraných deníků budu využívat diskurzivní metodu v tom smyslu, v jakém je popisována v publikaci Masarykovy univerzity *Úvod do studia dějepisu – 1. díl*. Diskurzivní metoda zkoumá verbální i obrazové projevy jednotlivce či skupiny lidí a kolektiv autorů vidí základ analýzy diskurzu „v detekci klíčových pojmů spojených obvykle s některých z politických táborů nebo výrazných subkultur“.¹

Ke každé vybrané události nashromáždím relevantní články ze tří tiskovin, jejichž výběr blíže zdůvodňuji ve třetí a čtvrté kapitole. Budu hledat jak články informativní, které o události průběžně zpravovaly několik následujících dní, tak komentáře, které již událost reflektovaly s odstupem až několika týdnů. Interpretací těchto článků pak (za pomoci citací z nich) shrnu hlavní osu narativu u každého jednotlivého listu.

Interpretace textů je založena především na lexikální analýze, tedy na zvýšené pozornosti vůči užitým slovům, jejich případnému citovému či ideologickému zabarvení, odkazům k jiným dobovým událostem, zvolené modalitě apod.² Součástí odpovědi na výzkumnou otázku by pak mělo být shrnutí, nakolik politické přesvědčení nebo společenské zařazení dané redakce mělo vliv na přístup k fenoménu fašismu a na zvolenou rétoriku při referování o něm.

1.1. Výběr událostí

Analyzovat mediální obraz fašistů v českých médiích skrze jednotlivé události, ve kterých figurovali fašisté, mi přijde jako logické řešení. Umožní mi to lépe a strukturovaněji sledovat jejich stopu v jednotlivých listech a také mi to usnadní následnou komparaci mezi nimi. Pro analýzu jsem vybral následující události.

- **útok na Hotel Balkan** (červenec 1920) – jedna z prvních akcí, kde na sebe fašisté strhli větší pozornost a kdy byli ještě zastíněni Gabrielem D'Annunziem;

¹ Tomáš Dvořák a Tomáš Borovský, *Úvod do studia dějepisu – 1. díl* (Brno: Masarykova univerzita, 2014), 132.

² John E. Richardson, *Analysing Newspapers. An Approach from Critical Discours Analysis* (Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2007), 46–71.

- **útok na boloňskou radnici** (listopad 1920) – první významnější fyzický střet se socialisty, který Nolte považuje za obrat ve veřejném obrazu fašistů a socialistů;
- **parlamentní volby** (květen 1921) – první volební úspěch fašistů a počátek jejich institucionalizace, tedy opuštění myšlenky fašismu jako hnutí či antistrany, volby provázela vlna násilí ve slovanských volebních okrscích,
- **smír se socialisty** (srpen 1921) – Mussoliniho snaha o zapojení do parlamentární politiky, potenciální obrat či dokonce konec „občanské války“, dohoda vyhrčila vnitrostranické spory;
- **generální stávka** (srpen 1922) – nejviditelnější střet fašistů a socialistů, hlavní porážka italské levice a fašistický triumf;
- **pochod na Řím** (říjen 1922) – převzetí moci za pomoci výhrůžek a zastrašování, a přesto ve výsledku zcela legální.

2. Kritika pramenů – literature review

Odborná literatura byla využita k výkladu jednotlivých událostí, který by měl být nápomocný při následné analýze jejich reflexe v daném tisku. Citovaní autoři se v některých svých závěrech rozcházejí, avšak tyto spory historiků o určení teoretických předchůdců fašismu pro mě nehrají významnou roli, protože nejsou předmětem mé práce. Stranou tak nechám také spory o přesné vymezení fašismu. V této práci je fašismus chápán jako italské hnutí a posléze politická strana působící pod vedením Benita Mussoliniho v meziválečné Itálii.

K uvedení zkoumaných událostí do kontextu tedy využívám jak monografie zaměřené na fašismus (Ernst Nolte: *Fašismus ve své epoše*, Adrian Lyttleton: *Seizure of Power*), tak knihy obecně zpracovávající evropské a světové meziválečné dějiny (Vladimír Nálevka: *Světová politika ve 20. století*, Ian Kershaw: *Do pekel a zpět*).

K představení mediálního prostředí v prvních letech Československé republiky a charakteru vybraných tiskovin využívám současné publikace pro výuku mediálních studií a knihy Zdeňka Kárníka, ve kterých obsírně zmapoval dějiny Československa z hlediska kulturního, společenského i politického.

Ke své analýze jsem zvolil tři zástupce tehdejšího českého tisku, konkrétně *Národní listy*, *Lidové noviny* a *Rudé právo*. Výběr jsem omezil na tiskoviny vydávané v českých (respektive i moravských) zemích nového státu, a to nejen kvůli největší koncentraci vydávaného československého tisku vycházejícího právě v této oblasti, zejména v Praze. Ve své práci se chci zaměřit především na různé interpretace italského fašismu podmíněné rozdílnými politickými postoji a zahrnutí ještě národnostního faktoru je podle mě nad rozsah a možnosti bakalářské práce. Svůj konkrétní výběr periodik dále zdůvodňuji ve čtvrté kapitole.

3. Český meziválečný tisk

Již během období monarchie se vytvářely první české politické strany, s jejichž fungováním byl český tisk velmi úzce spojen. Vlastní noviny představovaly pro strany jediný možný komunikační prostředek, jak oslovit nové voliče a komunikovat s těmi stávajícími, a byly tak pro úspěch strany nepostradatelné.³ Otevřeně přiznané stranické vlastnictví novin zůstalo určitým českým specifíkem, jelikož podle běžné západoevropské praxe tisk vycházel v soukromých podnicích.⁴

Mezi stranické noviny, které přečkaly první světovou válku a dosáhly úspěchu i za první republiky, patří např. *Právo lidu* (Československá sociálně demokratická strana, od r. 1893), *Venkov* (Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu – tzv. agrárníci, od r. 1906), *České slovo* (Československá strana socialistická, od r. 1907) nebo *Národní listy* (Československá národní demokracie, od r. 1861). Již za republiky pak vznikly *Lidové listy* (Československá strana lidová, od r. 1922) či *Rudé právo* (Komunistická strana Československa, od r. 1920).⁵

Politické strany využívaly tento prostor k prezentaci svých postojů k aktuálním politickým událostem, k otištění projevů ze svých schůzí a k dalšímu politickému zpravodajství. Přes obsahové rozdíly se jednotlivé redakce držely obvyklé formální struktury. První stránku zahajoval úvodník, který se věnoval hlavním probíhajícím událostem a vyjadřoval stanovisko redakce, potažmo strany. Titulní a druhá strana dále obsahovaly ty nejdůležitější zprávy, následoval rozbor poměrů v zahraničí, regionální zprávy, kulturní rubrika, inzerce a na poslední straně výsledky ze světa sportu.⁶

Odpolední vydání (tzv. večerníky) přinášela kromě stručného zpravodajství lehčí, zábavná a tím i populárnější témata, graficky se od deníku lišily např. výraznějšími titulky.⁷

³ Zdeněk Kárník, *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl I, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)* (Praha: Libri, 2000), 327.

⁴ Milena Beránková, Alena Krivánková a Fraňo Ruttka, *Dějiny československé žurnalistiky. III. díl, Český a slovenský tisk v letech 1918-1944* (Praha: Novinář, 1984), 54.

⁵ Petr Bednařík, Jan Jiráček a Barbara Köpplová, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti* (Praha: Grada, 2011), 159.

⁶ Kárník, *České země v éře první republiky (1918-1938)*, 326–327.

⁷ Bednařík, *Dějiny českých médií*, 159–160.

Tisk nezávislý na politické straně byl v meziválečném období méně častý, nicméně svou kvalitou a společenským vlivem hrál velmi důležitou roli.⁸ Vycházely jak deníky zavedené již od konce 19. století (*Lidové noviny*, *Národní politika*), tak periodika zcela nová (např. *Tribuna*, *Národní osvobození*). I přes proklamovanou nezávislost tyto tituly měly své politické preference a často ve svých článcích stranily svým favoritům. Zatímco *Lidové noviny* a *Tribuna* sympatizovaly s ideály a politikou prezidenta Masaryka, *Národní politika* podporovala pravicové národní demokraty.⁹

Pro analyzování českého mediálního obrazu fašistů v letech 1920 až 1922 jsou noviny jediným možným pramenem. Rozhlasové vysílání se v tomto období teprve vyvíjelo a konkurence schopným masmédiem se stalo až ve třicátých letech.¹⁰

⁸ Jakub Končelík, Pavel Večeřa a Petr Orság, *Dějiny českých médií 20. století* (Praha: Portál, 2010), 41.

⁹ Bednařík, *Dějiny českých médií*, 161.

¹⁰ Končelík, *Dějiny českých médií 20. století*, 56.

4. Výběr tiskovin k analýze

V úvodu jsem předeslal, že se pokusím načrtnout mediální obraz fašistů, který si mohli čeští čtenáři udělat z tehdejšího tisku. Pro svou analýzu jsem zvolil tři deníky, a to *Národní listy*, *Rudé právo* a *Lidové noviny*.

Pro výběr periodik nebyly údaje o jeho nákladech nejzásadnějším kritériem, a to nejen kvůli tomu, že údaje byly často z inzertních důvodů nadsazovány. Nejprodávanější tituly totiž z komerčních důvodů sklouzávaly k bulvárnímu žánru a kvalitní politickou žurnalistiku ze stránek vytlačovala inzerce. Nemluvě o tom, že zahraničněpolitické zpravodajství v mnohých seriózních listech bylo upozaděno ve prospěch domácí politiky (případ agrárníckého *Venkova*).¹¹

Připadá mi proto zajímavější zaměřit pozornost na tři deníky, které se jednak věnují především politickým tématům a jednak představují rozdílné pozice na politickém kompasu a zastávají odlišné hodnoty. S tím souvisí i pestré složení čtenářských základů, protože jednotlivými tituly by měla být zastoupeny majetná vrstva, kulturní a intelektuální elita i dělnická třída.

4.1. Národní listy

Národní listy vycházely pod záštitou Československé národní demokracie, v jejímž čele stála persona meziválečné politické scény, první československý premiér Karel Kramář. Vznikly již roku 1861 jako vzorový liberální tisk, po první světové válce zacílily (stejně jako jejich mateřská strana) na konzervativní majetné vrstvy a radikální nacionalisty.¹² Podobně jako Národní demokracie nezaznamenávala výrazné volební úspěchy a význam strany ztělesňovali hlavně vlivní členové (kromě Kramáře třeba ministr financí Alois Rašín), *Národní listy* nevycházely ve vysokém nákladu, ale mezi jejich odběratele patřily tehdejší společenské elity. Šlo například o majitele továren, ředitele bank, advokáty či lékaře.¹³ Oproti tiskovinám ostatních parlamentních stran vynikaly *Národní listy* kvalitní redakcí, která deník povyšovala nad pouhý stranický věstník. Když ovšem strana začala zasahovat

¹¹ Končelík, *Dějiny českých médií 20. století*, 46.

¹² *Ibid.*, 43-44.

¹³ Beránková, *Dějiny československé žurnalistiky*, 171.

do práce redaktorů a usměrňovat jejich práci v souladu se stranickými postoji, mnozí redakci opustili (např. Josef a Karel Čapkovi).¹⁴ Později se strana i její ústřední tiskový orgán politicky přeorientovaly ještě více doprava, když ve druhé polovině třicátých let s cílem zaujmout i nižší vrstvy volily agresivní šovinistickou rétoriku.¹⁵ Neobvyklá nebyla ani kritika hradní politiky.¹⁶

4.2. Lidové noviny

Lidové noviny zastupují v mém výběru nezávislý nadstranický tisk. Nejdříve vycházely od roku 1893 v Brně, roku 1920 byla otevřena pobočka v Praze a ve třicátých letech se do hlavního města přesunula celá redakce.¹⁷ Za první republiky byly pokládány za vzor objektivní žurnalistiky se zpravodajstvím na vysoké úrovni¹⁸, byť je nutné jim přiznat jisté sympatie k okolí prezidenta Masaryka. Mezi čtenáře se řadila hlavně právě s Hradem souznící inteligence, která ocenila široký rozsah témat, od aktuálního zpravodajství přes politické komentáře až po bohatou kulturní rubriku.¹⁹ Oblíbené byly příspěvky od velkých jmen dobové kulturní scény, například od bratří Čapků, Karla Poláčka, Eduarda Basse či Ferdinanda Peroutky.²⁰ *Lidové noviny* vynikaly i stálými zahraničními zpravodaji, které si většina redakcí jinak nemohla dovolit.²¹

4.3. Rudé právo

Rudé právo vzniklo v září roku 1920, původně jako ústřední orgán levého (marxistického) křídla sociální demokracie. Od května 1921 fungovalo jako tiskový orgán nově vzniklé Komunistické strany Československa.²² *Rudé právo* představovalo ukázkový stranický, politický tisk. Informovalo své čtenáře o proběhlých i nadcházejících besedách a schůzích strany, zpravodajství bylo zatíženo komunistickou ideologií a získalo si tak nálepku

¹⁴ Zdeněk Kárník, *Malé dějiny československé (1867-1939)* (Praha: Dokořán, 2008), 205.

¹⁵ Končelík, *Dějiny českých médií 20. století*, 44.

¹⁶ Kárník, *České země v éře první republiky (1918-1938)*, 328.

¹⁷ Bednařík, *Dějiny českých médií*, 171.

¹⁸ Kárník, *Malé dějiny československé (1867-1939)*, 206.

¹⁹ Končelík, *Dějiny českých médií 20. století*, 41.

²⁰ Bednařík, *Dějiny českých médií*, 171.

²¹ Končelík, *Dějiny českých médií 20. století*, 31.

²² Bednařík, *Dějiny českých médií*, 169.

propagandistického nástroje. Strukturou připomínalo běžný sociálně demokratický tisk a ve 20. letech disponovalo kvalitními levicovými přispěvateli (např. Vladislav Vančura či Jaroslav Seifert). Kvůli přepolitizování témat a personálním změnám v redakci (v kontextu Gottwaldovy bolševizace strany) se *Rudé právo* stávalo čím dál méně čtivým plátkem.²³ Náklad přesto postupně rostl, např. v polovině třicátých let činil náklad ranního vydání *Rudého práva* 25 tisíc. Pro srovnání *Lidové noviny* měly 45 tisíc, *Národní listy* 20 tisíc.²⁴

Beru v potaz, že analyzovat stránky Rudého práva bude možné až od září 1920. Nepokládám to za fatální překážku, protože největší příval informací očekávám až v roce 1921. Navíc si myslím, že by byla škoda ochudit tuto práci o radikálně levicový pohled, který je specifický nejen svou vlastní rétorikou, ale i zápalem a vervou.

²³ Kárník, *České země v éře první republiky (1918-1938)*, 331.

²⁴ Končelík, *Dějiny českých médií 20. století*, 39.

5. Historický a politický kontext událostí

Itálie se na konci první světové války nacházela na straně vítězů, ale její výsledek nebyl Italy vnímán jako uspokojivý. Teritoriální zisky, zahrnující Tridentsko, Istrii s městem Terst a část Horní Adiže, byly zastíněny diplomatickým neúspěchem, kdy se Italům na poválečné mírové konferenci nepodařilo získat Dalmácii a přístavní město Rijeku.²⁵ Italská delegace se na konferenci cítila natolik přehlížená, že ji na protest opustila. Zklamání z výsledků války, ve které padlo 600 tisíc Italů, postupně přerostlo v mýtus o tzv. „zmrzačeném vítězství“.²⁶

Zadlužená Itálie se po zhroucení zbrojní konjunktury ocitla v ekonomické krizi, během které získávali socialisté stále větší vliv.²⁷ Levicové nepokoje (včetně stávek, demonstrací a okupací továren) ochromily průmyslové oblasti Itálie v prvních poválečných letech natolik, že se pro roky 1919 a 1920 vžila přezdívka „dva rudé roky“ (*biennio rosso*). Strach z možné socialistické revoluce rozdmýchávalo také zabírání velkostatkářské půdy zemědělskými dělníky na venkově.²⁸ Vláda v nastalé situaci zvolila vyčkávací taktiku, která se sice nakonec ukázala jako účinná, ale zároveň ukázala svou „bezzubost“ vůči bouřícímu se proletariátu. Italská parlamentní demokracie nevzbuzovala důvěru i kvůli častému střídání vlád – jen v letech 1919-1922 došlo k šesti výměnám.²⁹

V září 1919 vpadly oddíly italských nacionalistů, vedené básníkem Gabrielem D'Annunziem, do Rijeki, jejíž poválečný osud byl právě projednáván v rámci versailleského mírového systému.³⁰ V tomto městě, italsky nazývaném Fiume, se od poloviny 19. století zvětšovala italská komunita. Italská vláda na D'Annunziovu akci reagovala odmítavě a Rijeku vojensky obklíčila. D'Annunziovo „dobrodružství“ skončilo na konci roku 1920. Situace v Rijece značně poškozovala mezinárodní postavení Itálie, především s ohledem na uzavřenou dohodu s Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců,^{31,32} a tak byly zběhlé oddíly

²⁵ Giuliano Procacci, Drahoslava Janderová, Bohumír Klípa a Kateřina Vinšová. *Dějiny Itálie* (Praha: NLN, 2010), 330.

²⁶ *Ibid.* 329–330.

²⁷ Vladimír Nálečka, *Světová politika ve 20. století. Vol. 1* (Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000), 40.

²⁸ Ian Kershaw, Zuzana Krulichová, Daniela Orlando a Pavel Vereš. *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949* (Praha: Argo, 2017), 138.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Ernst Nolte, Blanka Pscheidtová a Jan Dobeš, *Fašismus ve své epoše* (Praha: Argo, 1999), 253.

³¹ Procacci, *Dějiny Itálie*, 333.

³² Přestože oficiální název „Království Jugoslávie“ byl zaveden až roku 1929, český tisk označení „Jugoslávie“ běžně používá. V analýze jej proto budu také využívat.

rozprášeny italskou armádou a D'Annunzio byl nucen město opustit.³³ Přestože okupace nedosáhla očekávaných výsledků – tedy vyprovokovat vojenský převrat a svrhnout dosavadní italskou vládu – podařilo se D'Annuziovi znevěrohodnit autoritu státu a jeho pompézní akce v mnoha mladých Italech evokovala Garibaldiho odkaz, tedy politiku vedenou tzv. zdola.³⁴

Pozornost na sebe v tu dobu začal strhávat Benito Mussolini, odpadlík od socialistické strany, kterou opustil i kvůli svému přesvědčení o vstupu Itálie do světové války. Společně s dalšími bývalými levicovými intervencionisty založil v březnu 1919 kolem listu *Popolo d'Italia* fašistické hnutí.³⁵ Místo politické ideologie a dogmat svou existenci staví na řešení určitých úkolů, jako např. agrární reforma, nastolení republiky či zřízení hospodářských rad vedle parlamentu. Protože kvůli svému horlení pro italskou intervenci ztratil Mussolini během a po válce přízeň dělnických mas, musel hledat přívržence mezi nacionalisty.³⁶ Mussoliniho seskupení se v roce 1919 účastnilo voleb, ve kterých získalo pouhé 4 tisíce hlasů a v následujícím roce splynulo s D'Annuziovými politickými kruhy.³⁷

Právě v oblasti největšího nacionálního pnutí, v získaném regionu Julského Benátska a konkrétně v Terstu, nabývalo fašistické působení na významu. Zde proti místnímu slovinskému a chorvatskému obyvatelstvu začaly působit fašistické oddíly (tzv. *squadry*), které napadaly slovanská střediska a podniky.³⁸ Ve jménu italianizace jihoslovanských obyvatel fašisté likvidovali jejich politické a kulturní organizace, v některých oblastech bylo zakázáno mluvit slovinsky či chorvatsky.³⁹ V Terstu přítomní italští vojáci fašistickému řádní nečinně přihlíželi, či dokonce napomáhali. Nacionalistickým tiskem rozdmýchané napětí vypuklo v otevřené násilí v červenci 1920, kdy byli ve Splitu zabiti dva italští důstojníci.⁴⁰ Jako odpověď byl za spolupráce policie vypálen terstský Hotel Balkan, fungující jako tzv. Národní dům, tedy jako slovinské kulturní centrum v Terstu. Typické bylo

³³ Nolte, *Fašismus ve své epoše*, 254–256.

³⁴ Adrian Lyttelton. *The seizure of power: fascism in Italy, 1919-1929* (London: Routledge, 2004), 32.

³⁵ Procacci, *Dějiny Itálie*, 334.

³⁶ Nolte, *Fašismus ve své epoše*, 248–249.

³⁷ Nálečka, *Světová politika ve 20. století. Vol. 1*, 40.

³⁸ Procacci, *Dějiny Itálie*, 335.

³⁹ Michael R. Ebner, *Ordinary Violence in Mussolini's Italy* (New York: Cambridge University Press, 2011), 26–27.

⁴⁰ Adrian Lyttelton, *The seizure of power: fascism in Italy, 1919-1929* (London: Routledge, 2004), 53–54.

také spojování Jihoslovanů se socialistickou ideologií a útoky se tak rozšířily i na místní levicové organizace a úřady práce.⁴¹

Násilí páchané fašisty v těchto pohraničních oblastech sice obdrželo zahraniční pozornost, ale pro vnitrostátní politiku bylo rozhodující dění v Bologni, které se přezdívalo „rudé hlavní město Itálie“. Po válce zde získali určující vliv socialisté, což se potvrdilo i v komunálních volbách v říjnu 1920. Vítězní socialisté v obavě z možných nepokojů v den prvního zasedání rady pověřili ochranou radnice vlastní hlídky. Dne 21. listopadu skutečně ve shromážděném davu před budovou radnice došlo ke zmatku, když se fašisté pokusili proniknout mezi lidi na náměstí a ozvaly se výstřely. Rudé hlídky zazmatkovaly a vrhly do zástupu lidí ruční granáty. Dále došlo k narušení zasedání rady, kde neznámý útočník vystřelil do řad nacionalistické opozice a smrtelně zasáhl válečného veterána Giulia Giordaniho.⁴²

Ernst Nolte vidí v tomto útoku zvláštní obrat v italské společnosti. Přestože podle něj měli celou tragédii na svědomí fašisté a mezi oběťmi dominovali socialisté či jejich přívrženci, právě Giordaniho smrt vrhla socialisty v nemilost italské veřejnosti. Za cílem odplaty tak vznikají nové bojové oddíly, které útočí na socialistické instituce nejen v Boloni, ale i blízkém okolí. Útoky na socialisty vedené radnice se rozmohly po oblastech Emilia-Romagna, Lombardie, Veneta, Piemontu, Toskánska a Apulie a mobilizovaly až stovky fašistů.⁴³ Koncem roku 1920 byla již otevřeně zahájena vlna protisocialistického násilí, která byla podporována buržoazními kruhy a částečně tolerována policejními orgány.⁴⁴

V květnu roku 1921 vstoupili fašisté do voleb v rámci tzv. „národního bloku“, ve kterém kandidovali po boku nacionalistů, liberálů a agrárníků. Spojení demokratických stran s fašisty lze vysvětlit jejich přesvědčením, že fašismus je v boji proti socialistům užitečným nástrojem a v budoucnu se Mussoliniho hnutí stejně kvůli svému nesourodému složení rozloží zevnitř.⁴⁵ Národní blok obdržel celkově nejvíce hlasů a fašisté získali svá první místa v italském parlamentu (35 křesel z 535). Vítězství ovšem k citelnému oslabení socialistů a

⁴¹ Ebner, *Ordinary Violence in Mussolini's Italy*, 27.

⁴² Nolte, *Fašismus ve své epoše*, 270.

⁴³ Ebner, *Ordinary Violence in Mussolini's Italy*, 29.

⁴⁴ Nálečka, *Světová politika ve 20. století. Vol. 1*, 41.

⁴⁵ Procacci, *Dějiny Itálie*, 336.

lidovců nevedlo.⁴⁶ Volební kampaň provázelo násilí v ulicích, kde si jen během dvou týdnů předvolební střety vyžádaly 71 mrtvých a 216 zraněných.⁴⁷

Vnitřní pnutí uvnitř fašistického hnutí se projevilo v srpnu roku 1921, kdy Mussolini podepsal mírovou smlouvu se socialisty. Krvavé boje mezi těmito skupinami a fašistické brutální nájezdy na socialistické budovy postupně ztrácely v očích veřejnosti sympatie. Pro Mussoliniho se tak jednalo o pragmatické řešení, kterým se fašismus měl zříct násilí, respektive začít rozlišovat „fašisty-bojovníky“ a „fašisty-politiky“⁴⁸, a transformovat se tak na běžnou parlamentní stranu.⁴⁹ Tato dohoda o smíru, kterou velmi prosazoval tehdejší premiér Bonomi, avšak vyvolala vlnu nevole hlavně mezi původními fašisty, kteří stále prosazovali působení fašismu jako „antistrany“ a odmítali upuštění od myšlenky permanentního boje.⁵⁰ Mussolini byl donucen na několik dní odstoupit z funkce vůdce. Nakonec se podvolil radikálním požadavkům uvnitř strany a byl tak opět dosazen do čela fašistů, pro které byl svými zkušenostmi, kontrolou fašistického tisku a kontakty na vlivné průmyslníky nepostradatelný.⁵¹ ⁵² Premiér Bonomi nejen nedokázal využít vnitrostranické krize fašistů k upevnění státní autority, ale následně nebyl schopný ani zajistit vymáhání uzavřené mírové dohody, a boje se rozhořely nanovo, respektive nestihly ani uhasnout.

Přeměna fašistického hnutí v politickou stranu byla završena v listopadu 1921, když na sjezdu v Římě vznikla strana Il Partito Nazionale Fascista. Sjezd uklidnil výše zmíněné vnitřní rozpory a fašistická strana se tak stala první moderní masovou stranou s vlastní paramilitární složkou.⁵³ V programovém prohlášení dále fašisté připomněli, že jsou ochotní zasáhnout proti italskému státu, „nebude-li tento hájit nacionální tradice a ukáže-li se neschopným čelit rozkladným živlům.“⁵⁴

Sebevědomí a síla fašistů rostly dále v průběhu roku 1922, kdy docházelo k hromadným nájezdům na města, v jejichž čele stáli antifašističtí radní, kteří byli násilím donuceni

⁴⁶ Kershaw, *Do pekel a zpět*, 140.

⁴⁷ Ebner, *Ordinary Violence in Mussolini's Italy*, 35.

⁴⁸ Emilio Gentile, „Paramilitary Violence in Italy: The Rationale of Fascism and the Origins of Totalitarianism“, in *War in Peace: Paramilitary Violence in Europe after the Great War*, ed. Robert Gerwarth a John Horne (Oxford: Oxford University Press, 2012), 93.

⁴⁹ Lyttelton, *The seizure of power*, 72–73, 78.

⁵⁰ *Ibid.*, 73–74.

⁵¹ Nolte, *Fašismus ve své epoše*, 279–280.

⁵² Kershaw, *Do pekel a zpět*, 141.

⁵³ Gentile, *Paramilitary Violence in Italy*, 94.

⁵⁴ Nálevka, *Světová politika ve 20. století. Vol. 1*, 41.

odstoupit z funkcí.⁵⁵ Již tak nestabilní italská vláda byla proti těmto útokům na svou autoritu zcela bezmocná a postupem času ztratila vůli efektivněji čelit fašistickým násilnostem.⁵⁶

Jedním z mála organizovaných protestů proti fašistickému svévolí byla generální stávka, svolaná začátkem srpna 1922 takzvanou Aliancí práce (spojenectví socialistických, syndikalistických a republikánských odborů). Stávka měla učinit nátlak na italskou vládu, aby konečně nastolila v zemi pořádek,⁵⁷ a zároveň znamenala poslední pokus socialistů zvrátit tehdejší politický chaos ve svůj prospěch. Komunisté se od této činnosti distancovali, jelikož měli za to, že krize buržoazního státu se jich netýká a fašisty považovali za „nedílnou součást buržoazně demokratického systému“.⁵⁸ Stávka se avšak hrubě obrátila proti svým organizátorům – hrozba stávky uspíšila zformování nové liberální vlády a probudila permanentní obavy středních vrstev z levicové revoluce.⁵⁹ Fašisté, zasahující proti stávce v jednotlivých městech, tak sehráli úlohu „obránců pořádku“ a do tří dnů se jim podařilo stávku potlačit. Získali nově vliv ve významných industriálních městech jako Janov či Livorno⁶⁰ a nejdůležitějším momentem stávky pak bylo násilné vyhnání socialistických radní z milánské radnice.⁶¹

V průběhu roku 1922 si fašistické squadry podmanily celá území, na kterých pak pronásledovaly své politické oponenty. Vláda byla vůči jejich násilným akcím naprosto nečinná, naopak je legalizovala tím, že potvrzovala vynucená odstoupení socialistických radní.⁶² Mussolini v situaci, kdy byl stát bezbranný, v zemi vzniklo kvůli okupacím velkých měst dvojvládí⁶³ a opozice (socialisté i lidovci) byla zlomená, cítil politickou sílu a obratně ji využil při jednání s vládou, které slibuje integrovat „vzpurnou, ale nadějnou sílu fašismu“ do státní struktury.⁶⁴

⁵⁵ Gentile, *Paramilitary Violence in Italy*, 96.

⁵⁶ *Ibid.*, 97.

⁵⁷ Antonio Sonnessa, „Factory Cells and the Red Aid Movement: Factory and Neighborhood Forms of Organization and Resistance to Fascism in Turin, 1922-1926“, *Science & Society* 70, č. 4 (říjen 2006): 484.

⁵⁸ Nálevka, *Světová politika ve 20. století. Vol. 1*, 42.

⁵⁹ Lyttelton, *The seizure of power*, 81–82.

⁶⁰ Sonnessa, „Factory Cells and the Red Aid Movement“, 484.

⁶¹ Lyttelton, *The seizure of power*, 81.

⁶² Nolte, *Fašismus ve své epoše*, 282.

⁶³ Nálevka, *Světová politika ve 20. století. Vol. 1*, 42.

⁶⁴ Nolte, *Fašismus ve své epoše*, 285.

Dne 16. října se v Miláně konala klíčová schůzka Mussoliniho, tajemníka strany Michela Bianchiho a velitelů fašistických milic – Emilia de Bono, Cesare de Vecchia a Itala Balba. V tomto složení byl vytvořen operativní kruh pro naplánování státního převratu.⁶⁵

Dne 24. října se v Neapoli konal stranický sjezd, kterého se účastnilo až 40 000 fašistů. Mussolini ve svém projevu oznámil, že pokud vláda fašistům nepředá moc ve státě, vezmou si ji sami.⁶⁶ Finální krok k převzetí moci byl v noci z 26. na 27. října, kdy byla vyhlášena mobilizace fašistů a z několika směrů se k Římu blížilo téměř 40 000 mužů. Fašistické oddíly, nikterak profesionálně vyzbrojené – někteří s sebou nesli jen obušky či hole, zastavily svůj postup až 40 kilometrů před Římem, čekající na pokyn k postupu do města. od výše jmenovaných hlavních strůjců převratu, kteří svůj hlavní stan postavili v Perugii.⁶⁷

Součástí fašistického převratu bylo získání kontroly nad velkými italskými městy. Přestože se v Milánu, Janově, Turíně, Bologně a koneckonců i v Římě nacházela ze strategického a vojenského hlediska dostatečná síla, která mohla fašistům vzdorovat, Mussoliniho povstání mělo především psychologický efekt v navození atmosféry totálního rozvratu státu.⁶⁸

Dosavadní premiér Luigi Facta v reakci na ohlášené fašistické povstání podal dopoledne 28. října demisi, ale zároveň se jeho kabinet usnesl na dekretu o vyhlášení stanného práva. Italský král Viktor Emanuel III. ovšem tento dokument odmítl podepsat, zřejmě kvůli došlým zprávám o údajně stotisícovém davu fašistů táhnoucím na Řím⁶⁹ a také obavám, že odporovat tlaku fašistům by v obsazených provinciích rozpoutalo občanskou válku.⁷⁰ Svou roli v králově rozhodování sehrálo i přesvědčení, že její ostatní (demokratické) politické síly v zemi „opustily“⁷¹, a tudíž se fašisté jeví jako jediná volba pro vytvoření nového kabinetu. Navíc stále v Itálii panoval strach, že po definitivním potlačení fašistického hnutí by země čelila revolučnímu ohrožení zleva.⁷² Sám Mussolini se pochodu původně neúčastnil. Až po králově rozhodnutí přijel fašistický duce do Říma, aby byl monarchou pověřen sestavením.⁷³

⁶⁵ Nálevka, *Světová politika ve 20. století. Vol. 1*, 42.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Lyttelton, *The seizure of power*, 89.

⁶⁹ Nolte, *Fašismus ve své epoše*, 286.

⁷⁰ Lyttelton, *The seizure of power*, 91.

⁷¹ Ibid.

⁷² Nolte, *Fašismus ve své epoše*, 286.

⁷³ Lyttelton, *The seizure of power*, 95.

Předání moci fašistům, kteří byli v parlamentě zastoupeni pouhými třemi desítkami poslanců, tak znamenalo historický milník, kdy byli poprvé v dějinách evropského parlamentarismu dosazeni do čela země představitelé milice, která si svou autoritu doslova „vybojovala“ paramilitárním násilím.⁷⁴ Fašisté v nové Mussoliniho vládě kromě postu premiéra obsadili i ministerstvo vnitra, zahraničí, spravedlnosti a pro tzv. osvobozená území,⁷⁵ zbylé portfeje získali nacionalisté, liberálové a lidovci. Očekávání mnohých liberálních politiků, že Mussoliniho vláda ukončí roky násilností a chaosu, se ovšem nepotvrdila.

⁷⁴ Gentile, *Paramilitary Violence in Italy*, 98.

⁷⁵ Nálevka, *Světová politika ve 20. století. Vol. 1*, 43.

6. Analýza reflexe událostí v tisku

6.1. Červenec 1920 – vypálení Hotelu Balkan

6.1.1. Národní listy

Terstské řádění fašistů je prvně oznámeno dne 15. července v ranním vydání a dále je popsáno ve vydání večerním, v článku s expresivním titulkem „Krvavý úterek terstských Jihoslovanů.“ K událostem se redaktoři vrací během následujících dní a zprávy a komentáře doplňují např. i očitým svědectvím.

„... Mnoho osob, jež demonstranti pokládali za Jihoslovany, bylo přepadeno a zbito, mnoho osob bylo raněno noži a dýkami, dvě osoby již zemřely. Zdejší listy uvádějí jména 25 osob, jez byly raněny výstřely a ručními granáty...“⁷⁶

Brutalita útoku na slovanský Národní dům je pak vyličená v očitém svědectví anonymního dopisovatele, které bylo vydáno 23. července.

„... V předvečer vypálení Národního domu byla na náměstí před radnicí schůze, odkud zástup asi 160 osob, většinou zjednaných a opatřených již předem benzinem, petrolejem, bombami i sekyrami, a poštvaných řečmi proti Jihoslovanům, odebral se k Národnímu domu... Najednou asi 60 výrostků vtrhlo... do hotelu a hodilo zápalné bomby do místností kavárny a restaurace... Luza zabraňovala hostům tam dlícím vůbec vyjít, a pouštěla jen ty, kteří se vykávali pasem buď německým, českým či ruským... Na lidi v patrech, prosící o záchranu, bylo stříleno vojíny i civilisty... Vše to bylo připraveno a vláda o tom předem věděla.“⁷⁷

Závažné obvinění na konci tohoto svědectví pravděpodobně reaguje na to, že se mezi pachateli vyskytovali italští vojáci z nedalekých kasáren, odkud podle *Národní listů* pocházel i zmiňovaný benzin, jak píše již 16. července. Ze stejného článku pak vyplývá, že kromě karabiníků měli pasivní přístup k celé události i hasiči. Karabiníci i armáda byli přitom výslovně požádáni o pomoc, přesto „nebránili zuřivcům v běsnění“.⁷⁸ *Národní listy* poznamenaly, že uplynulé události by mohly být považovány za motiv k vyhlášení války a v následujících komentářích na italskou vládu apelují, aby útoky přestala brát na lehkou váhu

⁷⁶ *Národní listy*, 15. 7. ; č. 193, ročník 60, str. 1

⁷⁷ *Národní listy*, 23. 7. ; č. 201, ročník 60, str. 2

⁷⁸ *Národní listy*, 15. 7. ; č. 193, ročník 60, str. 2

a začala jaderskou otázku řešit. I v běžném zpravodajství zabíhají redaktoři do slovanského patosu, když si například povzdechnou:

„... Nikdo v civilisovaném světě nepochopí, proč musil být vypleněn a vypálen mohutný „Národní dům“, v němž Slované – kolik Čechů těžce nese zkázu této budovy! – měli nejen svůj hotel, restauraci a kavárnu, ale především divadlo, knihovny, ...“⁷⁹

Při hledání motivů se *Národní listy* hned v prvním oznámení vrací k událostem ve Splitu. Italské útoky jsou tak představeny jako odvěta za tři zabitě námořníky, nicméně vzápětí padne v *Národních listech* s odkazem na jugoslávského premiéra Milenka Vesniće obvinění, že zabití se střelbou začali a Jihoslované až poté střelbu opětovali.⁸⁰ Na italského premiéra Giovanniho Giolittiho je pak přímo v úvodníku ze dne 20. července naléháno, aby se nevyplnily předchozí spekulace o tom, že bude D'Annunziovo vojsko pouze nahrazeno italským a proběhne anexe Rijeky „via facti“. Italský premiér je také varován, že žene svou zemi do války.⁸¹

Ve zprávách o terstských výtržnostech se za pachatele označují obecně „Italové“, případně se dodává, že byli hnáni nacionalismem. Fašistům jsou představeni večerním vydání dne 23. října 1920 a objevují se zde stále ještě ve své nepočestěné podobě jako „Fascisti“. Jsou zmíněni v kontextu trvajících nepokojů v Terstu mezi socialisty a nacionalisty, na jejichž stranu jsou přiřazeni, a hned v tomto prvním výskytu je jim připsána násilná a radikální povaha:

„... Rozpor mezi socialisty a nacionalisty se v posledních dnech vzhledem k různým událostem tak zostřil, že tzv. „Fascisti“ (nacionalisti) ve veřejných manifestacích hrozí, že zastřelí každého, kdo by se zprotivil jejich vůli. ...“⁸²

Ve stejném vydání se nachází fejetonistický sloupek psaný spíše cestopisným stylem, ve kterém se fašisté opět objevují jako aktéři v terstském dění. Autor popisuje místní napjatou situaci jako střet socialistů a jejich oponentů, kde fašisté zastupují zájmy italských vojenských kruhů. Ačkoli se čtenářům nedostane nějakého bližšího nastínění pozadí fašistického hnutí, je alespoň velmi stručně vysvětlena etymologie slova. Padne zde i zmínka

⁷⁹ *Národní listy*, 16. 7. ; č. 194, ročník 60, str. 3

⁸⁰ *Národní listy*, 17. 7. ; č. 195, ročník 60, str. 2

⁸¹ *Národní listy*, 20. 7. ; č. 198, ročník 60, str. 1

⁸² *Národní listy*, 23. 10. ; č. 293, ročník 60, str. 1

o vypálení (vybombardování) socialistické redakce, což se v následujících letech stane jakýmsi modem operandi fašistických útoků.

„... Za mého pobytu v Terstu bylo do redakce jednoho socialistického časopisu vhozeno několik pum, jež prý způsobily neštěstí. Zdá se, že v Terstu jsou agresivní oba tábory: socialistický i antisocialistický. Fascisti (fascio = svazek) a občanská stráž mají podporu v sardinských plucích (Sasari), jichž politika dosud je: věrnost králi a vojenská disciplína. ...“⁸³

6.1.2. Lidové noviny

První zprávy o terstském násilí Italů vůči Slovanům přicházejí 16. července 1920. *Lidové noviny* se toho dne v ranním i odpoledním vydání drží rétoriky o „italských demonstrantech“ a oproti *Národním listům* jsou poměrně struční, předkládané informace si ovšem výrazně neodporují, oba listy čerpají z Jihoslovanské tiskové kanceláře.

Poprvé se násilnosti objevují na titulní straně 20. července odpoledne, kdy byl podle *Lidových novin* útok na Národní dům „pečlivě připraven a dobře organisován“⁸⁴ a použité hořlaviny pocházely z nedalekých kasáren.

Podrobnějšího popisu se terstským událostem dostane až 22. července (na čtvrté straně). Ve svém komentáři „Ubíjená větev jihoslovanská.“ J. Hajda líčí běsnění, které osobně v Terstu zažil. Hned v první větě se vrací ke splitskému incidentu, jenž ihned ospravedlňuje tím, že se Italové chovali „vyzývavě“.⁸⁵ K tomu přidává vlastní zkušenost z března, kdy italským důstojník v jedné splitské kavárně pobuřoval Slovanů natolik, že byl zbit. Když pak Hajda začíná vykládat své svědectví o terstských násilnostech v úterý 13. července, zmiňuje večerní shromáždění na Piazza Grande, kde „řečnil prof. Colporeto a ještě dva další řečníci o událostech splitských“.⁸⁶ O „schůzi“ na náměstí v předvečer útoku na Národní dům se zmiňují i *Národní listy* v jimi otisknutém očitém svědectví, ve kterém se avšak terstské události nepropojují s těmi splitskými. Hajda v *Lidových novinách* přináší navíc informaci, že útok italských demonstrantů na Národní dům byl vyprovokován výstřelem z jeho okna.

⁸³ *Národní listy*, 23. 10. ; č. 293, ročník 60, str. 2

⁸⁴ *Lidové noviny*, 20. 7. ; č. 355, ročník 28, str. 1

⁸⁵ *Lidové noviny*, 22. 7. ; č. 358, ročník 28, str. 4

⁸⁶ *Ibid.*

Dle Hajdy bylo dokázáno, že z okna vystřelil „jeden Ital, který si tam úmyslně vzal pokoj“⁸⁷. Čtenáři *Lidových novin* se v tomto příspěvku mohli dočíst o brutalitě a krutosti Italů:

„... Hned potom (po výstřelu z okna) začala se střelba do domu, též italští důstojníci pálili. Přišli karabiníci (carabinieri regii), asi 200 jich stálo na jednom rohu a téměř 100 na druhém. Mezi nimi řádilo asi 50 výrostků. Přinášel petrolej a benzin z protějších kasáren a polévali dům, načež pumami jej zapálili. Dav nepustil hasičů k práci a když jedna osoba skokem z hořícího domu se zabila, tleskal dav, vojsko i důstojníci. Nacionální běsnění rozšířilo se pak po celém městě... Srbský delegát, jenž unikl z hořícího Národního domu, ušel zavraždění ve vestibulu jen tím, že mluvil anglicky. ...“⁸⁸

Stejně jako v *Národních listech* i zde je popsán italský šovinismus pouze vůči Jihoslovanům, v *Lidových novinách* však není tak akcentován soucit Čechů s utlačovanými slovanskými národy, jako tomu bylo právě v *Národních listech*. Opakuje se zde informace o zapojení armády a sborů karabiníků, hasiči s jejich neefektivním zásahem vycházejí z Hajdovo líčení nevině. Za povšimnutí stojí označení útočníků za „výrostky“. Toto pojmenování použili oba očití svědci v *Lidových novinách* a *Národních listech* a podporují tak teze o zapojení omladiny do fašistického hnutí a squadristu.

Lidové noviny výslovně zmiňují fašisty v kontextu terstské problematiky dříve než *Národní listy*, právě již během červencové krize. Fašisté i v tomto případě vystupují jako zástupci italského nacionalismu. Nejsou zatím přímo spojováni s fyzickým násilím, přesto je z textu čitelné jejich odhodlání k válečnému střetu.

„... Nazítří po událostech ve svolané schůzi Fasci (sdružení italských nacionalů) byl vyhlášen hospodářský boj všemu slovinskému živlu v Terstu – žádána revise všech smluv a koncesí a vláda vyzvána k ochraně proti slovinské invasi do Terstu. ...“⁸⁹

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ *Lidové noviny*, 22. 7. ; č. 358, ročník 28, str. 4

⁸⁹ Ibid.

6.2. Listopad 1920 – útok na boloňskou radnici

6.2.1. Národní listy

Národní listy o útoku na boloňskou radnici informují ve svém raníku dne 26. listopadu. Titulek zní „Krvavá srážka nacionalistů se socialisty v Bologni.“, ale vzápětí je skupina nacionalistů upřesněna na „t. zv. fascisty“.⁹⁰ Narativ události v tomto článku zní, že před prvním zasedáním zastupitelstva, v jehož čele stáli po vítězných volbách socialisté, došlo před radnicí ke střetu dvou zneprátelených táborů. Kdo srážku vyprovokoval, není upřesněno. Zmíněna je ovšem rudá garda, která měla z nařízení socialistických radní vchod do budovy hlídat a která „zevnitř budovy vrhla několik bomb do zástupu, shromážděného před radnicí“.⁹¹ Dále je popisováno dění uvnitř radnice poté, co „vnikla skupina revolucionářů do zasedací síně a vrhla se na opozici“:

„... Jeden z opozičníků, advokát Ovilio, vytáhl revolver a vykřikl: ‚Zabte nás, máte-li odvahu!‘ V odpověď na to jeden ze socialistů přistoupil k členu rady Giordanimu, válečnému invalidovi a vpálil mu z blízka dvě rány do hlavy... Potom následovala bitka, v níž bylo osm mrtvých, osm těžce raněných. ...“⁹²

Popsané chování radního Ovilia svědčí o neústupnosti opozice, velice konkrétní popis Giordaniho vraždy včetně zmínky o jeho válečných zásluhách pak ukazuje chladnokrevnost, s jakou si socialističtí „revolucionáři“ počínali. Zpráva v *Národních listech* jasně odpovídá Nolteho tezi, že se útok na boloňskou radnici dával ve veřejném prostoru za vinu socialistům a představoval jeden ze zásadních zvrátů ve vnímání fašistů, kteří byli vnímáni jako jejich opozice. Vypovídající je také nulová reflexe této události v *Rudém právu*.⁹³

6.2.2. Lidové noviny

Lidové noviny o události sice píše již 23. listopadu, a to přímo na první stránce s titulkem „Krvavé zasedání obecní rady v Bologni.“, ale jedná se o velmi stručnou zprávu:

⁹⁰ *Národní listy*, 26. 11. ; č. 325, ročník 60, str. 2

⁹¹ *Národní listy*, 26. 11. ; č. 325, ročník 60, str. 2

⁹² *Ibid.*

⁹³ Komunistická strana se od italské socialistické strany odštěpila až v lednu 1921.

„Potvrzují se tragické události, oznámené z Bologny, při zahájení nové socialistické rady. Na ulicích vybuchly dvě pumy. Dav vnikl do radnice. 8 lidí bylo zabito, mezi nimi 2 národní obecní radové. Asi 60 osob bylo raněno.“⁹⁴

Oproti článku z *Národních listů* působí tento příspěvek jako velmi strohý, téměř až informačně prázdný. K těmto událostem se pak *Lidové noviny* vrací o dva dny později, když referují o demonstracích, uskutečněných proti útoku na boloňskou radnici a volajících po klidu a obraně proti „výstředním žvlům“.⁹⁵ Příspěvek se znovu obešel bez bližšího popisu události a pojmenování viníků. Zmíněn je zavražděný Giordani, jehož pohřben se v Bologně konal 24. listopadu.

6.3. Květen 1921 – parlamentní volby

6.3.1. Národní listy

Již 27. dubna vychází v *Národních listech* článek popisující italskou předvolební atmosféru a zmínění jsou v něm fašisté a jejich stranická výzva, „aby se členové zdržovali všeho násilného postupu a hrozí vyloučením těm, kteří by neuposlechli“.⁹⁶ Nicméně hned jsou čtenáři upozorněni na stálé střety mezi fašisty a socialisty z různých částí Itálie, doslova jsou události v Portonuovo, Parmě, Modeně a jinde nazvány „krvavými nepokoji“. Stejný přívlastek *Národní listy* použijí ve stručné zprávě z 11. května, s titulkem „Krvavý volební boj v Itálii.“⁹⁷, která informuje o 7 zabitých a 11 raněných během srážek socialistů a fašistů během volebních schůzí.

Poprvé jsou výsledky voleb zveřejněny pod tučným titulkem „Vítězství občanských stran v Itálii.“ dne 17. května. V článku je připsáno vítězství v Římě a Turíně nacionálnímu bloku, v Miláně dle *Národních listů* většinu získali socialisté. Před závěrečnými odhady, dle kterých by fašisté společně s „nacionalistickými bývalými vojíny“ měli získat 20-35 mandátů, se nachází krátká, nekonkrétní zmínka o násilnostech během volebního dne: „Po nedělních nepokojích, jimž padlo za oběť 20 osob, jest klid nyní úplně obnoven.“⁹⁸ O něco bližší popis

⁹⁴ *Lidové noviny*, 23. 11. ; č. 584, ročník 28, str. 1

⁹⁵ *Lidové noviny*, 25. 11. ; č. 587, ročník 28, str. 3

⁹⁶ *Národní listy*, 27.4. ; č. 114, ročník 61, str. 2

⁹⁷ *Národní listy*, 11.5. ; č. 128, ročník 61, str. 1

⁹⁸ *Národní listy*, 17.5. ; č. 133, ročník 61, str. 1

těchto úmrtí přinášejí *Národní listy* druhý den a ve všech zmíněných střetech (v Cremoně, ve Viareggio, v Koperu) figurují fašisté.⁹⁹

Přestože se konečné výsledky sčítaly několik dní, první analýzu voleb přinesly *Národní listy* již 18. května a je zásluha o vítězství nacionálních stran nad socialisty doslova připisána fašistům:

„... (liberální blok) může kromě toho počítati na podporu fascistů, kteří sami získali 30 až 35 mandátů, a kteří mají vlastně o vítězství konstitučních stran největší zásluhu. Neboť tyto občanské gardy, které vystoupily na ochranu zákona a občanských svobod proti pokusům o komunistickou diktaturu, provedly svůj úkol s takovou energií, že socialisté se museli hlučně dovolávati zákonů, které sami tak lehkomyšlně porušili...“¹⁰⁰

O velice neklidném průběhu voleb v „jihoslovanských“ oblastech zpravuje *Národní listy* jejich zvláštní zpravodaj. Dne 14. května, tedy jeden den před stanoveným termínem voleb, je v krátkém příspěvku o předvolební agitaci v Istrii doplněna informace, že italští fašisté vyvolali „neslýchaný teror proti Jugoslávčům, pokoušejíce se zabrániti volebnímu výkonu všem jugoslavským voličům“.¹⁰¹ Podle článku docházelo k falšování volebních seznamů, což je doloženo čísly, ze kterých např. plyne, že z 4000 voličů jugoslávských voličů v jednom okrsku města Opatije do volebních seznamů zapsáno pouze 11.¹⁰²

Těmto nestandardním volebním podmínkám se následně *Národní listy* věnují v sérii článků, které dokládají „omezení volební svobody“. Popsány jsou pumové atentáty, žhářské útoky na jihoslovanské obce, vypouštění vína ze sklepů či zabavování volebních legitimací.¹⁰³ Výsledkem pak měla být neúčast, v některých obcích prý nemohlo volit dokonce 90 % jugoslávských voličů.¹⁰⁴ Naznačena je opět místní spolupráce policie s fašisty: „Na mnohých místech terorisovali fascisté zbraněmi jihoslovanské voliče, za úplně pasivního chování se četnictva.“¹⁰⁵

⁹⁹ *Národní listy*, 18.5. ; č. 134, ročník 61, str. 2

¹⁰⁰ *Národní listy*, 18.5. ; č. 134, ročník 61, str. 1-2

¹⁰¹ *Národní listy*, 14.5. ; č. 131, ročník 61, str. 2

¹⁰² *Národní listy*, 14.5. ; č. 131, ročník 61, str. 2

¹⁰³ *Národní listy*, 18.5. ; č. 134, ročník 61, str. 1

¹⁰⁴ *Národní listy*, 19.5. ; č. 135, ročník 61, str. 2

¹⁰⁵ *Národní listy*, 18.5. ; č. 134, ročník 61, str. 1

6.3.2. Lidové noviny

Průběh italských voleb je komentován i v *Lidových novinách*, kdy je 17. května označen za „úplně klidný“, a to včetně v po válce získaných území.¹⁰⁶ Vzápětí je ovšem zpráva doplněna o drobné výtržnosti, při kterých zemřelo celkem 7 lidí. Ve dvou z nich opět figurují fašisté. O den později je v článku o průběžných výsledcích voleb počet zabitých bez dalšího komentáře upřesněn na 20.¹⁰⁷ Dva týdny po volbách se objeví podrobnější analýza jejich výsledku na titulní stránce. Ve svých závěrech tvrdí, že výhra „národního bloku“ nebyla tak rozhodující, jak by se mohlo například z článků *Národních listů* zdát. *Lidové noviny* také předkládají odlišné vysvětlení propadu komunistických tendencí. Zatímco *Národní listy* připisují hlavní zásluhy fašistům, *Lidové noviny* vidí příčinu v reformistické změně kursu uvnitř socialistické strany. O fašistických násilnostech se článek nezmíní ani jednou, naopak je zdůrazněno, že Mussolini získal největší počet hlasů a že fašisté daly těmto volbám „tón“.¹⁰⁸ Zajímavá je v ovšem v tomto kontextu krátká dřívější zpráva, z 21. května, která informuje o obsazení hlavní fašistického stanu armádou a která je zakončena poněkud jízlivou poznámkou: „Zdá se, že po volbách horlivost fascistů je již vládě nepohodlná.“¹⁰⁹

Násilný volební den v oblastech Istriie měl ohlas i v *Lidových novinách*. Stejně jako *Národní listy* pro popsání situace volí slovo „terorisování“ a s ohledem na shodný zdroj informací podávají i totožné informace o útocích na Jihoslovany a obstrukce k vykonání volebního aktu. Zmíněno je také „trpné chování četnictva“.¹¹⁰

6.3.3. Rudé právo

První zprávu o italských volbách lze v *Rudém právu* nalézt dne 17. května a podobně jako v *Lidových novinách* je jejich průběh zprvu vyhodnocen jako „celkem klidný“.¹¹¹ Zpráva ovšem dále pokračuje výpisem výtržností a nepokojů, stejným jako poskytly *Lidové noviny* ve stejný den. Ve dvou srážkách jsou opět výslovně zmíněni fašisté. *Rudé právo* narativ o

¹⁰⁶ *Lidové noviny*, 17.5. ; č. 243, ročník 29, str. 2

¹⁰⁷ *Lidové noviny*, 18.5. ; č. 244, ročník 29, str. 1

¹⁰⁸ *Lidové noviny*, 30.5. ; č. 265, ročník 29, str. 1

¹⁰⁹ *Lidové noviny*, 21.5. ; č. 250, ročník 29, str. 2

¹¹⁰ *Lidové noviny*, 19.5. ; č. 246, ročník 29, str. 3

¹¹¹ *Rudé právo*, 17.5. ; č. 110, ročník 2, str. 4

klidných volbách zcela převrací druhý den, když píše o jejich násilném průběhu a připodobní je k občanské válce.

„(italské volby) Dály se na mnohých místech ve formě občanské války. Na mnoha místech došlo ke krvavým útokům nacionalistických pučistů, fascistů proti komunistům a socialistům...“¹¹²

Stejně jako v *Národních listech* je v *Rudém právu* napočítáno 20 zabitých a vyjmenována některá místa nepokojů (Cremona, Viareggio). Dále je v článku rozebíráno postavení komunistické strany, respektive vyjmenovány příčiny jejich neúspěchu. Mezi nimi jsou zmíněny i srážky komunistů s fašisty, zatímco jsou socialisté a jejich předseda Serrati obviňováni z liknavého přístupu. Opět je při popisu těchto srážek užitý přívlastek „krvavý“.

„... (komunistická strana) dále nesla po livornské roztržce téměř sama tíhu krvavých zápasů s fašisty, jimž Serrati uhýbá oportunistickými gesty...“¹¹³

Následující den (19. května) je s novými odhady výsledku voleb otisknuta citace socialistického listu *Avanti*.

„... Milánský ‚Avanti‘ vypočítává ve svém dnešním nočním vydání, že socialisté získali 120 mandátů. Časopis konstatuje s uspokojením, že násilnické praktiky fascistů znovu oživilí proletariát...“¹¹⁴

Rudé právo reflektuje fašistické násilí a vnímá ho jako impuls k aktivizaci levicového voličstva, čímž k výsledkům voleb zastává zcela opačné stanovisko než *Národní listy*, které popsaly fašistické výboje jako reakci na hrozbu „komunistické diktatury“ a fašisty vidí jako hlavní příčinu volebního úspěchu tzv. národního bloku. Povolební obsazení hlavního fašistického stanu v Miláně armádou je zmíněno v *Rudém právu* o den dříve než v *Lidových novinách* a i zde je tlumočena poznámka o tom, že fašisté byli ve volbách využiti ostatními stranami proti socialistům.

„... Fascisté vykonali povinnost ve volebním hnutí, patrně nyní po volbách bude proti nim zakročováno.“¹¹⁵

¹¹² *Rudé právo*, 18.5. ; č. 114, ročník 2, str. 10

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Rudé právo*, 19.5. ; č. 115, ročník 2, str. 5

¹¹⁵ *Rudé právo*, 20.5. ; č. 113, ročník 2, str. 3

Názor, že italská pravice spolupracovala s fašisty, aby se vypořádala se socialistickými a komunistickými oponenty, se objevil již před volbami. V rubrice „Zprávy z ciziny“ dne 3. května píše *Rudé právo* s rétorikou sobě vlastní a s ironickým tónem o protestu nesocialistických kruhů proti fašistickému násilí. Použita jsou známá přirovnání z ruské občanské války – fašisté jsou označeni za bělogvardějce a jimi páchané násilnosti za „bílý teror“.

„...Italská buržoasie, chtějíc zdolati revoluční proletariát vytvořila si své bělogvardějce ‚fascisty‘, kteří pálili dělnické domy, podnikali honby na socialisty (i pravičáky, nejen komunisty) a provozovali bílý teror. Buržoasní ‚strany pořádku‘ libovaly si tuto činnost a uzavřely s fascisty volební blok – ale k nemalému úžasu buržoasních stran fascisté škrtaří měšťácké kandidátky podle libosti, vnucují buržoasním své kandidáty a provádějí stejný teror proti pracujícím třídám ... Buržoasie vychovala si fascisty k bílému teroru proti proletariátu a teď pociťuje s hrůzou, že má již bič na sebe.“¹¹⁶

V komunistickém deníku je zcela opomenuta šikana jihoslovanských voličů na nově získaných územích. Svědčí to o tom, že čeští komunisté upřednostňovali narativ o boji levice a pravice více než o národnostním boji a nelpěli na jakési slovanské soudržnosti jako např. redakce *Národních listů*.

6.4. Srpen 1921 – mírový pakt se socialisty

6.4.1. Národní listy

Mírová jednání mezi fašisty a socialisty jsou v *Národních listech* sledována během července a srpna v sérii krátkých zpráv. Dne 10. července jsou čtenáři seznámeni se snahou předsedy italské sněmovny de Nicolý a s fašistickým odkladem jednání, z citace Mussoliniho tiskového orgánu je pak patrná patová situace: „Mezi fascisty a socialisty není míru. Existuje jen návrh dohody. Mír bude uzavřen leda v příhodnou dobu. Žádný z nás neodzbrojí, dokud druhí nebudou odzbrojeni.“¹¹⁷ V dalších červencových dnech (16. a 23.) je zmíněna účast a zájem premiéra Bonomiho na tomto vyjednávání, nicméně nastala krátká krize nastala na konci měsíce, když právě předsedu vlády fašisté odmítnou jako zprostředkovatele smíru, a

¹¹⁶ *Rudé právo*, 3.5. ; č. 102, ročník 2, str. 3

¹¹⁷ *Národní listy*, 10.7. ; č. 187, ročník 61, str. 2

to kvůli různým vládním zásahům proti fašistickým výtržnostem v Sarzaně. Zdůrazněna je Mussoliniho role v obnovení vyjednávání, jímž byl znovu pověřen de Nicola.

„Po prudkých debatách, v kterých fascistický vůdce Mussolini musil nasaditi několikrát svou celou autoritu, ba pohroziti demisí, usnesli se fašisté na konec znova, že budou dále jednati o smír...“¹¹⁸

Samotné uzavření míru se sice objevilo ve večerním vydání 4. srpna na titulní straně, avšak jako nikterak graficky výrazný článek byl poněkud upozaděn v rubrice „Různé zprávy“. Jsou v něm stručně vyjmenovány ujednané podmínky a opět je vyzdvižen vůdce fašistů Mussolini coby garant dodržování smlouvy svými následovníky. Vůdce socialistů není přímo jmenován v žádném článku *Národních listů*, který by se věnoval mírovým jednáním.

„... Úmluva obsahuje nová ustanovení, podle nichž mají býti boje zastaveny, uloupené předměty vráceny, sesazení socialističtí starostové znovu ustanoveni a šetřeno navzájem odznaků obou stran. Mussolini prohlašuje v ‚Popolo d‘ Italia‘, že bere na se úplnou zodpovědnost za úmluvu vůči odporu jednotlivých fascistických skupin.“¹¹⁹

O nespokojenosti některých fašistických kruhů s podepsaným smírem hovoří krátký článek o dva dny později, ve kterém není jejich postoj nijak zdůvodněn. Mussoliniho kladný a rozhodný přístup k úspěšně sjednanému míru je potvrzen jeho výrokem, že „nic nepřiměje ho k tomu, aby šel s fašisty, neuznají-li jeho postupu“.¹²⁰ Eskalace vnitrostranické situace je popsána až 23. srpna, kdy je oznámeno, že Mussolini „složil funkci předsedy výkonného výboru fašistů proto, že je ustavičně napadán svými odpůrci pro svou kompromisní politiku“. V nadpisu i v článku samotném je Mussolini titulován jako „tvůrce dohody se socialisty“, čímž vůdce fašistů v *Národních listech* zastihuje premiéra a předsedu sněmovny a veškerou jejich iniciativu.¹²¹

Národní listy zbavují své čtenáře potenciálních nadějí, že uzavřená dohoda učiní fašistickému násilí přítrž, již předtím, když 18. srpna píše o „nových krvavých srážkách mezi fašisty a komunisty v různých místech“.¹²² O měsíc později se následně objeví na titulní straně večerního vydání příspěvek s titulkem „Krvavé boje fašistů se socialisty opět

¹¹⁸ *Národní listy*, 28.7. ; č. 205, ročník 61, str. 2

¹¹⁹ *Národní listy*, 4.8. ; č. 212, ročník 61, str. 1

¹²⁰ *Národní listy*, 6.8. ; č. 214, ročník 61, str.3

¹²¹ *Národní listy*, 23.8. ; č. 230, ročník 61, str. 2

¹²² *Národní listy*, 18.8. ; č. 225, ročník 61, str. 2

vzplanuly.“. V něm je upozorněno na frekvenci útoků (srážky jsou prý „na denním pořádku“) a popsána konkrétní událost v Raveně, kde kvůli hádce a několika výstřelům v kavárně podnikli fašisté odvetnou akci a zdemolovali sídlo zdejších socialistů. Vzniklá situace propukla v ostrý střet fašistů a socialistů, který byl ukončen až zásahem karabiníků a klid nastal „teprve, když fascisté město opustili“.¹²³

6.4.2. Lidové noviny

Úsilí italského premiéra Bonomiho jednat se svými (i vzájemnými) oponenty je čtenářům *Lidových novin* stručně představeno článkem na titulní straně s výrazným titulkem „Porady o vnitřním míru v Itálii.“. Dle článku socialistické předsednictvo souhlasilo s jednáním a předložilo své návrhy k diskuzi a fašisté měli podat své body následující den.¹²⁴ Ten samý den, v odpoledním vydání a opět na titulní straně, ovšem vychází zpráva o „vraždě mezi fascisty a komunisty“ v Sarzaně. Fašisté údajně chtěli zaútočit na komunistickou manifestaci svolanou právě proti jejich řádění, nicméně zalekli se počtu přivolaných karabiníků a při svém útěku byli napadeni komunisty. Podle úřadů zahynuly téměř tři desítky lidí.¹²⁵

Dne 25. července *Lidové noviny* pokračují s Bonomiho mírovými záměry, mezi které byla zařazena nejen rovnováha mezi stranami, ale i respektování zákonů.¹²⁶ S těmito výraznými články kontrastuje oznámení o samotném uzavření smíru, které získalo prostor na čtvrté stránce a které jedinou jednoduchou větou sděluje:

„Vyjednávání fašistů a komunistů o mír mezi oběma stranami skončilo příznivou úmluvou.“¹²⁷

Za povšimnutí stojí to, že smluvní partnery fašistů *Lidové noviny* pojmenují jako komunisty. Tím zcela ignorují rozštěpení socialistické strany, které proběhlo v lednu 1921, a dopouštějí se poměrně zásadního pochybení, když už do květnových voleb šli socialisté a komunisté jako samostatné subjekty. Jde tedy o zcela jasnou faktickou chybu, která vytváří narativ odlišný od *Národních listů*.

¹²³ *Národní listy*, 17.9. ; č. 255, ročník 61, str. 1

¹²⁴ *Lidové noviny*, 23.7. ; č. 364, ročník 29, str. 1

¹²⁵ *Lidové noviny*, 23.7. ; č. 365, ročník 29, str. 1

¹²⁶ *Lidové noviny*, 25.7. ; č. 367, ročník 29, str. 3

¹²⁷ *Lidové noviny*, 4.8. ; č. 386, ročník 29, str. 4

Ke stejnému nerozlišování socialistů a komunistů dochází také o týden později, v obsáhlém úvodníku na titulní stránce,¹²⁸ který ohlašuje „konec občanské války v Itálii“. Samotný termín „občanská válka“ je ovšem vzápětí autorem odmítnut jako pro italské události nepřesný, přestože je prý v Itálii běžně užívaný. Autor úvodníku by v tomto případě upřednostňoval označení *guerriglia*, tj. partyzánská válka, „episodicky se projevující srážkami tu na jednom místě poloostrova, tu zase na jeho protilehlém konci. Den ze dne. A život sám jde při tom konec konců svým rytmem dál...“¹²⁹ Podle *Lidových novin* krvavé a smrtelné boje začaly nabírat takových rozměrů, že obě strany vyhodnotily situaci jako neudržitelnou a rozhodly se vyjednávat pro příměří. Je zde tak prezentován narativ, který zcela opomíjí Bonomiho vládní iniciativu a naopak tvrdí, že „fascisté a socialisté vyjednávali přímo, kladou si podmínky příměří“. *Lidové noviny* si tedy již uvědomili svou záměnu komunistů za socialisty a začínají mezi nimi rozlišovat - komunisté se následně objevují ve většině pouličních bojích, zatímco socialisté u jednacího stolu.

V článku je vzpomenua hrozba „rudé“ revoluce z předešlého roku, kterou ovšem v srpnu 1921 nikdo nebere vážně, a objevuje se zde podobně jízlivý narativ jako v *Národních listech* po květnových volbách o tom, že socialisté zakoušejí své vlastní praktiky:

„... Ministr války připomněl ironicky socialistům, protestujícím proti dlouhému zdržování vojska pod zbraní, že to přece dělá na vlastní jejich žádost. Socialisté se naučili vážit si veřejné ochrany! ...“¹³⁰

Článek dále pojednává o ideovém vyprázdnění celého konfliktu a o jeho depolitizaci, což dokládá například zvýšeným počtem recidivistů mezi bojovníky a proměnou původních fašistických ideálů v prosté a bezúčelné násilí. Fašisté jsou líčeni jako nacionalisté, kteří měli stát v opozici vůči bolševismu, ale s přibývajícemi vražednými střety a dalšími souvisejícími násilnostmi původně nabytou důvěru ztráceli.

„... Bylo-li však hnutí fascistů s počátku italskou veřejností sympaticky přijímáno, jako svépomoc národně cítícího lidu proti hlasatelům mezinárodnosti, proti přívržencům

¹²⁸ *Lidové noviny*, 11. 8. ; č. 399, ročník 29, str. 1

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ *Ibid.*

moskevského evangelia, nyní, když již svého účelu dosáhlo a leckde se zvrhlo v dělání výtržnosti jako ‚umění pro umění‘, veřejné mínění schladlo...“¹³¹

Závěrem je do ujednané mírové dohody vkládány naděje, že jejím dodržováním „bude po ‚občanské válce““. Článek se pohyboval v poměrně obecné rovině, a tak nebyl jmenován ani jeden ze signatářů dohody.

6.4.3. Rudé právo

Rudé právo zprávy o mírovém jednání fašistů a socialistů přinášejí s výrazným zpožděním, a to ještě zprvu velmi nepřímo. Na přelomu července a srpna čtenáře sice bohatě informuje o střetech fašistů s komunisty, ale první zmínka o smíru se objevuje až 12. srpna, tedy více než týden po jeho uzavření. Krátký příspěvek s titulkem „Sedm italských zemědělců odsouzeno na 205 roků do žaláře.“ začíná:

„Zatím, co vůdce fašistů Mussolini smiřuje se se sociálním demokratem Turatim v italském parlamentě, stálo 7 zemědělských dělníků v Padově před soudem obžalováni pro konflikt, který za doby stávkový před rokem měli s četnictvem. Při střetnutí byli 2 dělníci četníky zastřeleni, z viny obžalováni byli však zemědělství dělníci...“¹³²

Podle mého názoru tento článek nese znaky tzv. whataboutismu, tedy v tomto případě odvádění pozornosti od smíru fašistů a socialistů ke zjevně nesouvisejícímu soudnímu případu, a to za účelem určité diskreditace socialistické strany. Tím, že jsou do souvislosti s tvrdým rozsudkem nad dělníky dány mírové akce s fašisty, kteří byli vždy prezentováni jako násilní „reakční“ protivníci, se komunistické *Rudé právo* zřetelně pokouší znevážit postavení socialistů jako zastánců proletariátu.

Až o další týden později, 20. srpna, *Rudé právo* informuje o uzavření smíru a pokračuje ve výše popsaném znevažujícím, ironickém tónu. Již samotný titulek dává slovo *mír* do uvozovek a v textu je zkraje vysvětleno, že fašisté „pokračují ve svém teroru vůči socialistům a komunistům“.¹³³ Tento teror je demonstrován na dění v městě Lugo, kde údajně fašisté vyhlásili 24hodinové ultimátum, aby všichni komunisté, anarchisté

¹³¹ Ibid.

¹³² *Rudé právo*, 12. 8. ; č. 188, ročník 2, str. 4

¹³³ *Rudé právo*, 20. 8. ; č. 196, ročník 2, str. 2

a socialisté opustili město. Díky zpoždění, se kterým o smíru *Rudé právo* informovalo, mohlo být fiasko dohody bezprostředně argumentováno krvavými boji ve Florencii, Cremoně nebo Terstu, údajně vyprovokovanými fašisty.

Zdůrazněna je neúčast komunistů na mírových jednání a dále je téměř doslovně opakován narativ z květnových voleb, tedy že se socialista Serrati „oportunistickým gestem ... vyhnul boji a přesunul celou váhu na komunisty“.¹³⁴ Fašisté jsou podle *Rudého práva* podporováni Svazem bank a i kvůli této spojitosti je tento článek v souladu s komunistickou ideologií zakončen proklamací, že italský proletariát se vojensky organizuje a „brání se statečně proti krvavému útoku buržoasie“.¹³⁵

6.5. Srpen 1922 - generální stávka

6.5.1. Národní listy

Hned 1. srpna na titulní stránce *Národní listy* informují o italské všeobecné stávce a zároveň jsou v jejím kontextu zmíněni fašisté, když je v podtitulku citována jejich výhrůžka „zakročením, nevystoupí-li vláda energicky proti stávce“.¹³⁶ Po popsání neklidného dění uvnitř stávku organizující dělnické aliance, na jejíž schůzi bylo vyhlášení stávky odhlasováno většinou jediného hlasu, národně demokratický deník představuje stanoviska fašistů:

„... fascisté, vydali ihned proklamaci proti stávce a pohrozili, že ji sami urovnají, neučiní-li tak vláda do 48 hodin...“¹³⁷

Pokračuje zde tak narativ, že kvůli vládní nečinnosti nebo neschopnosti zakročit musí fašisté vzít potírání socialismu, resp. bolševismu do svých rukou. *Národní listy* se obávají dalšího průběhu, který dle nich může vést k „krvavým násilnostem“.¹³⁸

Další den se na titulní stránce již píše o generální mobilizaci fašistů, která však stejně jako samotná stávka měla probíhat v klidu. *Národní listy* stávku nepovažují za příliš úspěšnou.¹³⁹

¹³⁴ *Rudé právo*, 20. 8. ; č. 196, ročník 2, str. 2

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ *Národní listy*, 1. 8. : č. 208, ročník 62, str. 1

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ *Národní listy*, 2. 8. : č. 209, ročník 62, str. 1-2

Stávkující dělníci jsou prý nahrazováni vojáky a fašisty, kteří jsou později označeni za hlavní náhrady v místech, kde kvůli stávce nefungovaly dráhy a povozy.

Dne 3. srpna se deník vrací k fašistickému 48hodinovému ultimátu. Fašistický plátek *Patria* prý adresuje průmyslníky, aby stávkující propustili, a své druhy vyzývá k přípravě na uplynutí dané lhůty, jelikož poté „budou zahájeny nejostřejší represalie proti stávkujícím“.¹⁴⁰

Dne 4. srpna je na titulní stránce ohlášen konec stávky a jako hlavní příčina neúspěchu je označeno právě aktivní nasazení fašistů. Již podtitulek hlásí, že socialisté kapitulovali před „nacionalisty“ a dále je v článku výsledek stávky považován za „velký úspěch pro fascisty a nacionální elementy“.¹⁴¹ V podobném duchu pokračují *Národní listy* i následující den, kde vyzdvihují fašistické zásluhy nejen na zastrašení osnovatelů stávky, ale i na napravení prvních veřejných škod. Poprvé v souvislosti s potlačením stávky jmenují Mussoliniho a zveřejňují poměrně rozsáhlou citaci jeho projevu (citace představuje více jak polovinu článku na titulní stránce):

„...fascism je mocným hnutím, jež musí začít spravovati a řídit politiku národa zcela jiným způsobem, než činí socialisté. Sociální demokracie nemá sil k životu a rozpadá se na drobné části. Jedině v řadách fascistů skrývá se energie, schopná řídit osud Itálie. Nutno se postavit právě tak proti bolševictví bílému, jako proti bolševictví rudému. Školy a university fascistů musejí vyjít z nových vůdčích tříd. Proletariát a buržoasie jsou čiré výmysly a konvenční lži. Itálie, národ je skutečností. Fascism, dítě národa, musí dále bít se v tomto smyslu.“¹⁴²

Tato sebevědomá rétorika shazuje životaschopnost nejen sociální demokracie, ale i stávajícího establishmentu, zdůrazněna je jedinečnost fašistů, kteří jsou schopní a způsobilí vládnout Itálii. Zároveň je zcela jasně viditelná Mussoliniho kritika marxistické nauky, když odmítá rozdělení společnosti na proletariát a buržoazii. Naopak je zjevná hra na nacionální strunu vyzdvihováním důležitosti národa jako spojujícího prvku společnosti. Fašistický leitmotiv násilí se projevuje v závěrečné myšlence boje (bití) za národ, který představuje středobod ideologie.

Ačkoli byl konec stávky ohlášen již 4. srpna, v následujících číslech *Národních listů* je odsouván na další dny, protože se prý pokyn k zahájení práce nedostal ke všem zúčastněným.

¹⁴⁰ *Národní listy*, 3. 8. : č. 210, ročník 62, str. 1

¹⁴¹ *Národní listy*, 4. 8. : č. 211, ročník 62, str. 1

¹⁴² *Národní listy*, 5. 8. : č. 212, ročník 62, str. 1

Národní listy informují o vyostřené situaci mezi fašisty a socialisty ve Florencii a Livornu,¹⁴³ další útoky jsou pak vyjmenovány následující den ve článku „Po bouři v Itálii“, kde je s odkazem na zprávu vydanou fašisty uveden výčet, že zatím „bylo obsazeno neb zničeno as 30 socialistických ústředí, as 20 družstevních podniků a 18 dělnických komor“.¹⁴⁴ Píše se také o obsazení radnic v Alessandrii, Miláně a Livorně – v milánské radnici fašisté následně prosadili demisi socialistických radní a jmenování vládního komisaře.¹⁴⁵ Přesto *Národní listy* informují, že „prudký občanský boj“ již skončil, přičemž je zopakováno, že rozhodující bylo zakročení fašistů „s celou bezohledností, prudkostí a pohotovostí“.¹⁴⁶ V některých místech byl ovšem nutný zákrok úřadů a policie.

Dne 6. srpna jsou popsány některé „represalie fascistů“, především ze zmíněného Milána, kde museli karabiníci k ukončení bojů mezi dělníky a fašisty použít „strojních pušek“. V Livorně mělo v předchozích dnech zahynout 8 lidí. Na popisu dramatické situace v Anconě lze sledovat konkrétní příklady, kdy fašisté takzvaně vzali spravedlnost do vlastních rukou:

„...Z kláštera minoritského (fascisté) vyvedli 2 socialisty, obviněné, že stříleli na fascisty, oba zastřelili a dali pak mnichy zatknouti... Na několik vlaků. v nichž jeli fašisté, dělníci stříleli, načež fašisté se zmocnili dvou dělníků a ihned je zastřelili.“¹⁴⁷

Dne 7. srpna jsou pak blíže líčeny „bouře v Janově“, kde mělo až 6 tisíc fašistů proniknout skrz vojenský kordon a narušit schůzi rady Svazu přístavních dělníků, na které prý prosadili zrušení odborových organizací. Střet fašistů s policií a vojskem stálo život 3 osoby. Okolo 300 fašistů se také mělo podílet na požáru v místní socialistické redakci.¹⁴⁸ Ve stejném vydání jsou citována slova premiéra Facty, který ve svém projevu volal po uklidnění situace a návratu k normálnímu životu. Premiér dále zdůraznil odhodlání vlády znovuzískat důvěru občanů ke státu a rázně se vymezil proti násilí:

¹⁴³ *Národní listy*, 4. 8. : č. 211, ročník 62, str. 1

¹⁴⁴ *Národní listy*, 5. 8. : č. 212, ročník 62, str. 1

¹⁴⁵ *Národní listy*, 6. 8. : č. 213, ročník 62, str. 1

¹⁴⁶ *Národní listy*, 5. 8. : č. 212, ročník 62, str. 1

¹⁴⁷ *Národní listy*, 6. 8. : č. 213, ročník 62, str. 1

¹⁴⁸ *Národní listy*, 7. 8. : č. 214, ročník 62, str. 1

„... Není možno, aby neustále byl paralysován a porušován život státní. Žádná strana nesmí se domnívat, že zachrání vlast násilnostmi...“¹⁴⁹

Dne 9. srpna je pak zveřejněna zpráva o vítězném manifestu fašistů, který jednak volá po odzbrojení v klidných oblastech a jednak adresuje dělníky, že „činnost fašistů byla namířena proti zbabělým vůdcům a že osvobodila dělnictvo, kladouc splnění povinnosti před práva“.¹⁵⁰ Fašisté „osvobozením dělnictva“ mají zřejmě na mysli, v souladu s předchozím Mussoliniho zpochybněním marxistického učení, rozluku dělníků se socialisty a komunisty. Zároveň ospravedlňují své nelegální postupy při potlačování stávků tím, že se především snažili splnit blíže neurčenou povinnost.¹⁵¹

6.5.2. Lidové noviny

Lidové noviny přináší první zprávu o „obecné stávce“ ve svém ranním vydání dne 2. srpna. Její dosavadní průběh je popisován jako klidný, stejně jako obecná mobilizace fašistů. Stejně jako v *Národních listech* je vysvětleno nejasné a poněkud rozpačité pozadí stávků včetně finálního rozhodnutí, přijatého většinou jednoho hlasu. Hned zkrájí *Lidové noviny* upřesňují, že se zatím jedná pouze o stávku částečnou, jelikož například provoz železnice a tramvají v Římě stále fungují za pomoci „nacionalistického personálu“. Všeřikajícím titulkem „Fascisté hrozí.“ je pak uvedena zpráva o fašistickém ultimátu – pokud nebude stávka do dvou dnů ukončena, „fascisté sami stávku urovnají“.¹⁵² V odpoledním vydání se již píše „neúplné obecné stávce“ a jsou jmenována města s fungující dopravou.¹⁵³

Další zprávy o italské generální stávce se objevují v *Lidových novinách* jako stručné články shrnující situaci, v drtivé většině z nich figurují fašisté. Dne 3. srpna je otištěna zpráva o přibývajícím počtu stávkujících v Římě, nicméně čtenáři jsou vzápětí upozorněni o plném fungování veřejné dopravy v jiných městech, za což jsou připisovány zásluhy vojsku a fašistům.¹⁵⁴ Na tuto informaci *Lidové noviny* navazují v odpoledním vydání, ve kterém upřesňují, že v Miláně došlo k obsazení pouličních drah fašisty, kteří obstarávají jejich

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ *Národní listy*, 9. 8. : č. 216, ročník 62, str. 1

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² *Lidové noviny*, 2. 8. : č. 382, ročník 30, str. 3

¹⁵³ *Lidové noviny*, 2. 8. : č. 383, ročník 30, str. 3

¹⁵⁴ *Lidové noviny*, 3. 8. : č. 384, ročník 30, str. 4

provoz. Stejně jako *Národní listy* je i zde parafrázován fašistický list *Patria* s jeho výzvou průmyslníkům o propuštění stávkujících a s povelům fašistům, aby připraveni na uplynutí 48hodinového ultimáta, „jež hrozí nejostřejšími opatřeními proti stávkujícím“.¹⁵⁵

V pátek 4. srpna je shodně s *Národními listy* oznámeno ukončení stávky, *Lidové noviny* avšak nijak nerozebírají důvody jejího neúspěchu, natož aby jej spojovaly s fašisty. Naopak informují o schůzce ministerské rady, která „prozkoumala situaci, jaká nastala stávkou veřejné služby, a učinila energická opatření“.¹⁵⁶ Premiér Facta se také měl setkat s vůdci socialistů a fašistů, aby s nimi jednal o příměří.

Větší pozornost je fašistům věnována až 5. srpna, kdy se již píše o tom, že „*nepřátelství mezi fascisty a socialisty se posledních dnů značně přiosťřilo*“.¹⁵⁷ Stroze jsou představeny nepokoje ve Florencii a v Livorně. O převzetí správy v Miláně vládním komisařem je také informováno, ale nátlak fašistů na odstoupení socialistických radních v této souvislosti není zmíněn.

Opět ve stejné době jako *Národní listy* předkládají *Lidové noviny* svým čtenářům Mussoliniho projev, který není citován jako v deníku národních demokratů, ale pouze parafrázován.

„Mussolini ... podrobně vyložil své politické cíle. Fascismus jest mocí, již nemožno přemoci a která nemůže býti zničena ani stávkou. ... Fascismus musí řídit politiku země soustavou, jež je zcela odchylná od soustavy sociálně-demokratické. Mussolini nazývá poslance nejkrajnější levice (komunisty) křičícími opicemi, jež myslí, že ony jediné jsou zástupci proletariátu. Střed parlamentu je hluchý. Pouze u fašistů možno nalézt potřebnou energii řídit osudy Itálie. Fascismus je na stráž a musí dále bojovati za uplatnění svých idejí.“¹⁵⁸

V tomto úryvku z *Lidových novin* jsou podobné motivy jako ve verzi projevu otištěné v *Národních listech*. V obou novinách se objevuje Mussoliniho vymezení proti italské levici (*Lidové noviny* zmiňují i urážlivý výpad vůči komunistům), spasitelská rétorika spočívající ve výjimečnosti fašismu a nutnost boje za fašistické ideály. Viditelný je také zájem o podporu dělníků.

¹⁵⁵ *Lidové noviny*, 3. 8. : č. 385, ročník 30, str. 1

¹⁵⁶ *Lidové noviny*, 4. 8. : č. 386, ročník 30, str. 3

¹⁵⁷ *Lidové noviny*, 5. 8. : č. 388, ročník 30, str. 3

¹⁵⁸ *Ibid.*

Následující den je v *Lidových novinách* otištěn článek s lakonickým titulkem „Bilance fascistů v Itálii“, který vychází ze zprávy vydané samotnými fašisty a přináší tak shodné vyčíslení úspěšných útoků fašistů na socialistické budovy, stejně jak o tom referovaly *Národní listy*. Následují stručné shrnutí situace v jednotlivých městech, kde probíhaly pouliční boje.

Přestože jsou obsahově aktualizace o dění v Livornu, Miláně, Janově a Anconě v obou listech téměř totožné, liší se celkové rámování těchto událostí. Zatímco *Národní listy* o nich píše v kontextu „střetů“ mezi (stávkujícími) dělníky a fašisty, případně v kontextu politické „bouře“, *Lidové noviny* zprávy z jednotlivých měst uvádí titulkem „Oběti teroru.“, čímž jasně definují agresory a útočníky. Slovo „teror“ je pak užito i ve zprávě o chování fašistů vůči Jihoslovanům v neutrálním pásmu mezi Itálií a Jugoslávií. Toto zpravodajství je v *Národních listech* opomenuto.¹⁵⁹

V odpoledním vydání dne 9. srpna je otištěna zpráva o vydaném fašistickém manifestu, jejíž obsah se příliš neliší od té z *Národních listů*. Objevuje se tu tak identický apel na dělníky, že „činnost fašistů byla namířena proti zbabělým vůdcům“.¹⁶⁰

V těchto dnech dění v Itálii dostalo třikrát prostor v obsáhlých úvodnicích na titulní straně. Ten ze dne 8. srpna se věnuje tehdejšímu postavení italské socialistické strany a politickému manévrování jejího předsedy Turatiho. Fašisté jsou v tomto kontextu zmíněni jako hlavní příčina změny politického směřování socialistů, jistého umírnění jejich postoje vůči monarchii a státu obecně. Lidové noviny upozorňují, že „socialisté, kteří před nedávnem ještě prohlašovali státní zákony za neplatné, silou vášnivé reakce fascisitické přinuceni jsou hledati ochrany proti jejím výstřelkům u státních institucí“.¹⁶¹

V úvodníku ze dne 10. srpna s titulkem „Kdo vyhrál v Itálii“ je pak shrnuta celá vyhlášená stávka, včetně jejího pozadí kolem vládní krize, která vznikla kvůli výtkám vůči premiérovi Factovi, že podporuje či toleruje fašisty. Facta dle *Lidových novin* není nikým považován za „vůdčího politika“ a stabilitou vlády tak otrásla spolupráce opozičních socialistů a lidovců, které spojil společný fašistický nepřítel. *Lidové noviny* jsou stále přiznaně opatrné s označením konfliktu mezi socialisty a fašisty jako „občanská válka“, nicméně píše, že:

¹⁵⁹ *Lidové noviny*, 6. 8. : č. 390, ročník 30, str. 3

¹⁶⁰ *Lidové noviny*, 9. 8. : č. 396, ročník 30, str. 1

¹⁶¹ *Lidové noviny*, 8. 8. : č. 393, ročník 30, str. 1

„... Často neprávem se užívalo, v líčení vnitřní situace italské, výrazu ‚občanská válka‘. Ale jestliže kdy, tedy ve dnech právě minulých Itálie skutečně byla na pokraji občanské války...“¹⁶²

Zmíněn je také neúspěšně navrhovaný „radikální“ plán řešení, který navrhoval, „aby do vlády povoláni byli náčelníci obou stran spolu zápasících, Turati a vůdce fašistů Mussolini“.¹⁶³ Jako hlavní soupeři fašistů jsou tedy označeni socialisté, což se rozchází se zpravodajstvím minulých dnů, kde podle Lidových novin častěji stáli proti fašistům komunisté.

Jako přední důvod neúspěchu této stávky je pak jmenováno jakési vyčerpání potenciálu stávek, kdy „již i organisovaní dělníci mají věčných stávek dost“ a *Lidové noviny* taktéž zaznamenávají bumerangový efekt stávky, když píší, že „veřejné mínění, které již začínalo mít dosti fascistických výstřelků, na mnohých místech i řádění jejich, přidalo se nyní vesměs na stranu fašistů“.¹⁶⁴ Objevuje se zde podobný narativ jako v *Národních listech*, který upozorňuje, že „nedošlo-li v prvých dnech stávky k větším nepokojům, bylo to proto, ne že byla pohotově branná moc státní, nýbrž proto, poněvadž byly mobilisovány síly fascistické“.¹⁶⁵ Fašisté jsou popisováni jako: „mladí lidé, disciplinovaní, ke všemu odhodlaní, lidé všeho druhu, od idealisty-studenta do spodiny měst.“¹⁶⁶ Tato vesměs pozitivní charakteristika fašistů je v ostrém kontrastu s fašistickým terorem, o kterém *Lidové noviny* psaly několik dní předtím.

Na oslavu fašistického triumfu ve stávce navazuje další úvodník o necelý týden později, kde se mj. píše, že „v Itálii není nikoho, kdo by věřil, že stávku porazila vláda a její orgány, vítězi byli fašisté“.¹⁶⁷

S časovým odstupem je dále zběžně popsáno dění v jednotlivých městech – zatímco v Modeně, Ferrare a na italském jihu stávka zcela selhala, v Benátkách a Veroně obstarali plynulý chod železnic a továren fašisté. Zmíněné jsou i dramatictější události v Livorně, Anconě, Florencii a především v Miláně, kde „zástupy socialistické mládeže procházely

¹⁶² *Lidové noviny*, 10. 8. : č. 397, ročník 30, str. 1

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ *Lidové noviny*, 16. 8. : č. 408, ročník 30, str. 1

městem, střelíce z revolverů a pušek“¹⁶⁸ a socialisté měli kamenovat tramvaj. Obsazení radnice fašistickým davem bylo pak završeno ověšením budovy „národními prapory, odznakem odboje proti stávce“.¹⁶⁹ Porážka socialistů je takto propojena s italským nacionalismem, o čemž svědčí i údajně kolující zprávy, „že generální stávka skončila se ohromným neúspěchem, jako svým časem rakouská ofensiva na Piavě“.¹⁷⁰ *Lidové noviny* tuto rétoriku reflektují a komentují dodatkem: „A to chytá!“¹⁷¹ O násilí páchaném na Jihoslovanech během stávky se opět v úvodníku neobjevuje žádná zmínka.

6.5.3. Rudé právo

Rudé právo přináší první zprávy o generální stávce v ranním vydání dne 2. srpna, kde se objevuje článek s titulkem „Před občanskou válkou v Itálii“. Ten začíná expresivním výčtem fašistických skutků z poslední doby.

„... organisace nacionálních šilenců, tak zvaní fascisté, řadí v Itálii přímo strašlivým způsobem, loupí a ničí záštiplně dělnický majetek. Zejména v Bologni a Ravenně řadí bílé bandy ozbrojených fascistů, jdoucí do tisíců...“¹⁷²

Je popsáno drancování Lidového domu v Ravenně či přepadení budovy boloňského kooperativu, v obou případech hrála podle *Rudého práva* roli policie, která v Ravenně rabování přihlížela, zatímco v Bologni se měla do akce přímo zapojit po boku fašistů. Později píše i o propojení fašistů s armádou, kde je „značná část posic“ v jejich rukou a vojenské sklady je mají zásobovat zbraněmi a střelivem.¹⁷³

V reakci na tuto situaci měla dělnická aliance vyhlásit generální stávku. Zajímavé je, že *Rudé právo* píše, že v této alianci jsou zastoupeny „všechny dělnické organizace“¹⁷⁴ a vůbec tedy zprvu nezmiňuje bojkot stávky komunistickou stranou. Naopak je její postoj vůči generální stávce více než kladný. Optimisticky tvrdí, že úřední nařízení nebudou účinná, jelikož „dělnictvo jest krajně rozhořčeno proti fascistům i proti úřadům, fascisty podporujícím, a

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² *Rudé právo*, 2. 8. : č. 178, ročník 3, str. 3

¹⁷³ *Rudé právo*, 3. 8. : č. 174, ročník 3, str. 1

¹⁷⁴ *Rudé právo*, 2. 8. : č. 178, ročník 3, str. 3

užije všech prostředků, aby generální stávka byla úplná”.¹⁷⁵ Naproti tomu jsou české buržoazní noviny osočeny ze stranění fašistům, podceňování dělníků je např. ukázáno na titulku z *Národních listů*, který očekává porážku původců stávky. *Rudé právo* tak zprávu uzavírá bonmotem: „Naše dělnictvo alespoň vidí, že buržoasie všude na světě je stejná.“¹⁷⁶

Průběh stávky je popsán jako dosud klidný. Stejně pak měla probíhat mobilizace fašistů, zmíněno je jejich ultimátum, kterým dávají státu 48 hodin na uklidnění stávky, jinak ji „urovnají sami”.¹⁷⁷

Ve večerním vydání je na titulní straně zopakována fráze o „občanské válce mezi dělníky a pravým křídlem buržoasie, vojensky zorganizovaným, t. zv. fascisty“.¹⁷⁸ *Rudé právo* dále přibližuje politickou krizi, dává ji do spojitosti se stávkou, když píše, že „stávka má charakter ryze politický“.¹⁷⁹ Dále totiž vysvětluje, že socialisté měli být ochotní vstoupit do nově vznikající vlády, ale kvůli tlaku fašistů byli odmítnuti, na což měli reagovat právě vyhlášením stávky.

Rudé právo pak stručně shrnulo samotný průběh a důsledky stávky, především dopravní kolaps, kdy v Římě nejezdí tramvajové linky, policie zakázala automobilovou jízdu a železnice funguje pouze z jedné čtvrtiny. *Rudé právo* zopakovalo fašistické ultimátum, doslova je pak citováno a graficky (kurzívou) zvýrazněno, že pokud stát nezvládne stávku ukončit do avizovaných 48 hodin, „nastoupí fascisté na místo státu”.¹⁸⁰ Toto prohlášení je již v podtitulku interpretováno jako ohlášení revoluce proti státu. V tomto kontextu je přidána informace o finanční podpoře fašistů od průmyslnických a velkostatkářských organizací.¹⁸¹

Úřední zprávu přejatou další den z Československé tiskové kanceláře a francouzské agentury Havas, podle které v množství italských měst stávka ztroskotala, *Rudé právo* předem zpochybňuje s tím, že „byla vydána v kruzích blízkých fašistům“ a proto je nutno ji „přijímat s největší rezervou“.¹⁸² Fašisté jsou líčeni jako přední stávkokazi, kteří společně s

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ *Rudé právo*, 2. 8. : č. 173, ročník 3, str. 1

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² *Rudé právo*, 8. 8. : č. 179, ročník 3, str. 5

armádou nahrazují stávkující v jejich zaměstnáních. Znovu je zdůrazněna jejich nebezpečnost v prohlášení, že „po uplynutí 48hodinového ultimata budou zahájeny nejostřejší represalie proti stávkujícím“. ¹⁸³

Ve večerním vydání *Rudého práva* je pak více než na fašisty upřena pozornost na italské socialisty. Článek se vrací ještě k uzavřenému smíru z loňského roku. Zatímco komunistické dělnictvo mělo na stále vlivnější a násilnější fašisty reagovat voláním „po zbraních“ a chtělo čelit „jejich vražedným metodám ozbrojeným bojem“, socialisté se dle *Rudého práva* nechali přesvědčit liberálními politiky, že fašisty zpacifikují vlastními silami. Smír je pak interpretován tak, že v následujících měsících fašisté „vraždili jen komunisty“ a později, když se lépe zorganizovali, „pustili se do socialistů znovu“. ¹⁸⁴ Na konci článku se objevuje jízlivý komentář, že přestože jsou i kvůli politice socialistů italští dělníci „stříleni po stovkách“, „nemá parlamentární frakce socialistické skupiny nic pilnějšího na práci, než aby poslala do Moskvy protest proti odsouzení sociálních revolucionářů“. ¹⁸⁵ Komunistické *Rudé právo* tak italské situace využívá ke kritice sociální demokracie a umírněné levice v širším mezinárodním kontextu.

V následujících třech dnech je (4., 5. a 6. srpna) vychází v *Rudém právu* série článků nadepsaných „Občanská válka v Itálii“. První z nich se věnuje stupňujícím se útokům fašistů proti stávkujícím a s odkazem na fašistické prohlášení opakuje tvrzení, že „vojsko i úřady jsou v jejich rukou“. Nabývající moc fašistů je popsána i tím, že „nevyjednávají, nýbrž diktují, a to nejen polovládním socialistům, nýbrž i samé vládě“. Vláda je několikrát označena za bezmocnou a její opatření jsou vysmívána jako neefektivní:

„... Bezmocnost vlády vyplývá i z toho, že se usnází na energických opatřeních proti ‚případným‘ nepokojům ve chvíli, kdy z různých končin Itálie jsou hlášeny krvavé bitky mezi fascisty a stávkujícími a když fascisté již den před tím vydali mobilizační rozkazy svým stoupencům. ...“ ¹⁸⁶

Článek ze dne 5. srpna stručně popisuje další střety fašistů se socialisty a překvapivě i komunisty, kteří se ovšem stávky účastnit neměli. V Tivoli mělo dojít k pro jednoho

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ *Rudé právo*, 3. 8. : č. 174, ročník 3, str. 1

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ *Rudé právo*, 4. 8. : č. 180, ročník 3, str. 4

komunistu fatálnímu střetu komunistických železničářů s karabiníky, v Livorně a Florencii měly být zničeny Dělnické domy a bez dalšího komentáře *Rudé právo* informuje o nucené rezignaci obecních rad v Livorně a Novaře. Dění v Miláně pak stručně shrnuje: „při slabém odporu zřízenců zmocnili se fašisté místní radnice.“¹⁸⁷

V článku ze dne 6. srpna vychází *Rudé právo* z informací podaných samotnými fašisty a přináší tak shodné vyčíslení škod jako *Národní listy* i *Lidové noviny*. Píše tedy o obsazených radnicích v Alessandrii, Miláně a Livorně a o nucené rezignaci socialistických radních v Novi Ligure a Novaře. Jako vážná je pojmenována situace v Anconě, kde proběhla poprava dvou socialistů, ukrývajících se v místním klášteře, jehož mniši byli následně fašisty zatčeni.¹⁸⁸ V článku zde dne 8. srpna s titulkem „Řádění fašistů“ je pak shodně s *Národními listy* informováno o nepokojích v Janově, kde měl až šestitisícový dav fašistů vniknout do paláce sv. Jiří a prosadit zrušení odborových organizací.¹⁸⁹

Dne 10. srpna pak v *Rudém právu* vychází delší zamyšlení nad proběhlou stávkou, a to pod titulkem „Poučení z italské generální stávky“. Hlavním terčem kritiky v tomto článku ovšem nejsou fašisté, ale socialisté, kteří jsou nejen kritizováni za váhavou a dezorganizovanou stávku, ale dokonce jsou *Rudým právem* obviňováni, že stávku sabotovali kvůli vlastním, politickým cílům. Narativ je tedy takový, že v době, kdy „fašisté bojují již dávno prostředky občanské války“,¹⁹⁰ bylo proletariátu odepřeno, aby se účinně bránil stejnými prostředky. *Rudé právo* tento postup socialistů zdůvodňuje jejich vidinou vstupu do vlády, který by jim byl znemožněn, pokud by dovolili větší levicové povstání. *Rudé právo* je ve svém hodnocení nekompromisní: „... bezbranné dělníky vydávají všanc brutalitě fašistů, a ... za znemožnění skutečné občanské války získají několik ministerských křesel.“¹⁹¹ Socialistům je dále připomínán mírový pakt ze srpna předešlého roku, který uzavřeli s fašisty, „zatím co italská proletariáti na ulicích Říma a Milánu byli od fašistů stříleni.“¹⁹²

Z fiaska generální stávky vyvozuje *Rudé právo* několik avizovaných poučení. První poučení plyne z výše popsaného socialistického vedení, které stávce vzalo jakýkoli smysl a cíl, a tvrdí, že je třeba, aby si italský proletariát musí vytvořit nové, bojovné vedení. Druhé

¹⁸⁷ *Rudé právo*, 5. 8. : č. 131, ročník 3, str. 3

¹⁸⁸ *Rudé právo*, 6. 8. : č. 182, ročník 3, str. 5

¹⁸⁹ *Rudé právo*, 8. 8. : č. 183, ročník 3, str. 5

¹⁹⁰ *Rudé právo*, 10. 8. : č. 185, ročník 3, str. 2

¹⁹¹ *Rudé právo*, 10. 8. : č. 185, ročník 3, str. 3

¹⁹² *Ibid.*

poučení zní: „Nesmí býti odmítnuta občanská válka!“¹⁹³ Socialistické volání po klidu zbraní je dle *Rudého práva* pokryteckou rétorikou, s ohledem na krvavé dění, kdy „sta dělníků bylo zavražděno anebo zmrzačeno“.¹⁹⁴ Hlavní ponaučení, které *Rudé právo* přináší, spočívá v nutnosti lepšího vyzbrojení a bojového zdokonalení italského proletariátu. Článek uzavírá finální pointa: „Tímto hlavní poučením jest stále silící přesvědčení, že pro blížící se rozhodující boj musí si nezbytně vytvořiti jiné vedení, a tímto vedením může býti pouze komunistická strana.“¹⁹⁵

6.6. Říjen 1922 - pochod na Řím

6.6.1. Národní listy

První zprávy o vládní krizi se v *Národních listech* objevují již ve večerním vydání dne 27. října, kde se píše o pádu Factovy vlády kvůli fašistickým hrozbám, že se vlády zmocní násilnou cestou, pokud to nepůjde jinak. Jako nového ministerského předsedu ovšem *Národní listy* vidí Orlanda, nebo Giolittiho. Tyto zprávy jsou upřesněny následující den informací, že není jasno, „podá-li demisi celý kabinet, nebo pouze někteří jeho členové“.¹⁹⁶ Souběžně s vládní krizí *Národní listy* informují o situaci v Terstu, kde došlo rukou fašistů k milionovým škodám na jihoslovanském majetku.¹⁹⁷

Po víkendové odmlce události v Itálii získají prostor na titulní stránce v pondělním večerním vydání, kde se jinak rozebírají především oslavy výročí Československé republiky. *Národní listy* líčí pochody zástupů lidu vedených fašisty, kteří si vynucují kapitulaci úřadů v mnohých italských městech (Neapol, Bari, Florencie, Pisa, Bologna a Cremona). Již titulek samotný („Revoluce nacionalistů v Itálii“) značí, že proběhlé dění je prováděné pod záštitou nacionalismu – fašistické zástupy si např. zpívají vlastenecké písně a v obsazených městech „byly vztyčeny trojbarevné národní vlajky a rudé prapory roztrhány a spáleny na ulicích“.¹⁹⁸ Boj proti levici je druhým leitmotivem pochodu, který míří na Řím a podle fašistického

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ *Národní listy*, 28. 10. : č. 296, ročník 62, str. 2

¹⁹⁷ *Národní listy*, 28. 10. : č. 296, ročník 62, str. 3

¹⁹⁸ Ibid.

manifestu má v plánu „osvoboditi krále, zajatého kruhem ministrů, kteří se bojí vystoupiti rozhodněji, proti socialistům a bolševikům“.¹⁹⁹

V souvislosti s králem je dle *Národních listů* všemi italskými listy vítáno, že „zamítl podepsati dekret, jímž se nad Itálií vyhlašuje stav obležení“.²⁰⁰ Královo rozhodnutí, aby Mussolini sestavil vládu, je také popsáno jako logické vyústění situace, „když několik státníků odmítlo přijmouti ministerské předsednictví a řada měst octla se pevně v ruku fašistů“.²⁰¹ Heslovitě je představen Mussoliniho program: „sociální mír; okamžité rozpuštění parlamentu; volební reforma; energická akce proti bolševickému hnutí; ... opatření k zajišťování pravidelné činnosti veřejné služby zákazem stávek...“²⁰² Společně s ním jsou uvedeny i fašistické vládní zisky – posty premiéra, ministrů vnitra a zahraničních věcí (píše se o celkově 5 křeslech ve vládě), mimo nich v kabinetu zasednou také liberálové a lidovci.

Čtenáři jsou několikrát uklidněni, že „hnutí nemá ráz protistátní a směřuje jen k zavedení silného režimu, který by energicky čelil sociální revoluci“.²⁰³

Jeden z titulků píše o 80 tisících fašistů, kteří mají táhnout na Řím, následně je upřesněno, že 5 km od Říma se má nacházet 22 tisíc fašistických vojáků. Nicméně je referováno, že k zástupům se přidávají dobrovolníci a fašisté se mají těšit sympatií obyvatel i armády. Situace je tak popisována jako velmi klidná, nepokoje se mají odehrávat pouze u opozičních redakcí, kde mělo dojít k přestřelkám s několika raněnými.²⁰⁴

Ranní vydání dne 31. října blíže představuje předcházející situaci v italské politice, přičemž zpochybňuje vnímání fašismu jako „hnutí italského šovinismu a reakce“, který užívá nelegální postupy.²⁰⁵

Národní listy na nepoměru mezi 5 procenty poslanců a nově získanou téměř celou vládní mocí demonstrují, „že jejich skutečný počet a vliv v zemi je mnohem větší než v parlamentě“. V tomto duchu pokračují, když krizi v Itálii líčí jako „krizi demokracie vůbec“, kde voleným zástupcům nejde o stát, ale o vrstvy jimi zastupované: „Celá řada zástupců lidu

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ *Národní listy*, 31. 10. :č . 298, ročník 62, str. 1

přichází do parlamentu nikoli se vkladem, nikoli s vědomím povinnosti obětí pro stát, nýbrž s hlučnou a neústupnou reklamací práv ať už skutečných nebo domnělých...“²⁰⁶

Národní listy takto rozporují italský demokratický systém a fašisty vykreslují jako jediné, kteří „nasadili všechny síly, aby zadrželi tento ‚demokratický‘ systém, vedoucí přímo k záhubě státu, a není divu, že našli sympathie všech státníků, kterým opravdu blaho státu je nejvyšším zákonem“.²⁰⁷

Touto rétorikou se tak fašistický převrat na stránkách *Národních listů* vědomě ospravedlňuje – v úvodníku se pochod na Řím reflektuje jako „zcela nepochybně čin nelegální“,²⁰⁸ nicméně také jako nevyhnutelný, když Giolitti a další stejně s větším zastoupením fašistů v další vládě počítali. Otázka legality převzetí moci je ovšem pro *Národní listy* vyřešena hned v úvodníku, kde královým pověřením, aby Mussolini sestavil vládu, „fascisté přejímají legálně řízení italského státu“.²⁰⁹

Tučným písmem je zvýrazněna zpráva právě o Mussoliniho příjezdu do Říma, kde byl nadšeně vítán několika tisíci občanů. Po audienci u krále měl směrem k davu provolat: „Občané! V několika hodinách budete mít nejen ministerstvo, ale i vládu!“²¹⁰ V *Národních listech* po této zprávě následuje seznam členů této Mussoliniho vlády.

Přímo uprostřed stránky se pak objevuje úvaha „Co je fascism?“, kterou sepsal Adriano del Vecchio, italský novinář sídlící v Praze. Del Vecchio přibližuje československé veřejnosti přechozí roky, během kterých levicové nadšení a neustálé stávkové boje měly ochromit Itálii. Jako impuls ke vzniku fašistického hnutí je označen útok na boloňskou radnici v roce 1920. (viz kapitola 6.2.) Fašistická strana je líčena jako masová, demokratická, několikrát je zdůrazněn její nacionalistický charakter. Opakuje se také předchozí rétorika o tom, že fašismus nebojuje primárně proti státu, ale pouze proti vládě, neschopné se efektivně „postavit proti bolševictví“.²¹¹ Socialistická propaganda pak měla urážet a odmítat nacionalismus „jako přežitek“.²¹² Násilné akce fašistů a často zmiňovaná „občanská válka“ se v příspěvku neobjevují, pouze na samém konci autor píše o možném použití násilí fašisty. Alibisticky ale

²⁰⁶ *Národní listy*, 31. 10. :č . 298, ročník 62, str. 1

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*

²⁰⁹ *Ibid.*

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ *Ibid.*

²¹² *Ibid.*

dodává: „Žádný zápas principů nemohl se nikdy vybojovati v klidu, jak by to bylo ideálem. Zde při obraně národa a vlasti nutno přihlížeti k tomu, jaký nepřítel má býti potřen a jakých method sám užívá.“²¹³

Vítězství fašistů je pak shrnuto ve večerníku, podle kterého fašisté provedli „nacionální revoluci, aby zavedli silný vlastenecká režim proti bolševickým elementům“.²¹⁴ Líčena je také emotivní scéna z audience jednoho z hlavní čtyřky fašistů, De Vecchiho, u krále Viktora Emanuela III. Se slzami v očích měl De Vecchio krále ujistit, že „fascisté chtějí hájiti toliko zákona a monarchie, a že chtějí probuditi Itálii k novému životu“. Král mu měl dojatě klesnout do náručí a „v nepřekonatelném pohnutí ho líbal“. Následně král přislíbil nové vládě podporu.²¹⁵

Na předměstí Říma mělo dojít ke srážce fašistů a komunistů s 8 mrtvými. Přestože *Národní listy* hlásí, že mezi „fascisty a královským vojskem je nejlepší poměr“, z Verony a Boloni došlo „přes zachovávané pravidlo“ k přestřelce.²¹⁶

Národní listy se v dalších dnech již nevrací k samotnému pochodu na Řím, ale spíše se soustředí na praktické aspekty přebírání moci fašisty. Pozornost je věnována především Mussoliniho zahraniční politice, kdy například zasílá telegrafické pozdravy francouzskému a britskému premiérovi²¹⁷ či jedná s americkým vyslancem.²¹⁸ V zahraniční politice tak fašisté slovy i činy podporují spolupráci se státy Dohody, se kterými nechtějí přetrhávat vzájemné vztahy, nicméně dle svého prohlášení plánují prosazovat „odpor proti neuznávání práv na reparace“²¹⁹

Z domácí politiky je pak informováno o prvním zasedání nové vlády a hospodářských plánech do budoucna.²²⁰ Vládní působení fašistů je pochváleno italským králem, který měl ve svém projevu k novým ministrům projevit radost nad jejich pracovitostí. Mussolini měl

²¹³ Ibid.

²¹⁴ *Národní listy*, 31. 10. : č. 298, ročník 62, str. 1

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ *Národní listy*, 2. 11. : č. 300, ročník 62, str. 2

²¹⁸ *Národní listy*, 4. 11. : č. 302, ročník 62, str. 3

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ *Národní listy*, 3. 11. : č. 301, ročník 62, str. 2

krále ubezpečit, že budou fašisté „pracovati s největší horlivostí k největšímu blahu (své) vlasti.“²²¹

Ve stejné době *Národní listy* informují o postupném stahování fašistických oddílů z velkých měst. Demobilizace černých košil měla z Mussoliniho nařízení probíhat poklidně, na ulici bylo zakázáno nosit černou košili a jakékoli násilnosti fašistický vůdce odmítl tolerovat.²²² Mussolini je tak vykreslován jako ten, který přináší po dlouhodobém vnitřním napětí Itálii mír, když se například nechal slyšet, že bude „každý postup fascistů proti komunistům stíhán, při čemž nebude činěno rozdílu mezi akcí společnou a akcí jednotlivců“.²²³ I přes tato prohlášení jsou z různých měst hlášeny obvyklé násilnosti, včetně drancování levicových sekretariátů, které ovšem nejsou v *Národních listech* odsuzovány, naopak jsou tyto nájezdy „proti bolševikům a socialistům, kteří svými sliby a skutky zklamali široké massy“, líčeny jako „tažení veřejnosti“ s heslem „Rudý prapor není praporem vlasti“.²²⁴ Konečná demobilizace fašistů z Říma a dalších měst je hlášena společně s titulkem „Obnovování klidu“.²²⁵

6.6.2. Lidové noviny

Na krátkou zprávu z odpoledního vydání dne 27. října o odstoupení premiéra Facty kvůli mobilizaci fašistů navazuje druhý den strohý popis vnitřní krize v Itálii, ve kterém je důvod rezignace upřesněn – dle *Lidových novin* k Římu postupuje „fascistický vojenský svaz“. Jako nový premiér je očekáván Giolitti, nicméně následně jsou parafrázována slova generálního sekretáře Bianchiho, který za jediné možné řešení krize vidí Mussoliniho předsednictví vlády.²²⁶

V pondělním vydání je událostem věnována většina titulní strany. Úvodník nazvaný „Fascisté na vrcholu moci“ blíže představuje fašistické hnutí, které se v uběhlých dnech dostalo do středu pozornosti, a zamýšlí se nad pozitivními a negativními aspekty fašistického hnutí v Itálii. Při negativním hodnocení autor úvodníku užívá srovnání jejich praktik s těmi

²²¹ *Národní listy*, 2. 11. : č. 300, ročník 62, str. 2

²²² *Národní listy*, 3. 11. : č. 301, ročník 62, str. 2

²²³ *Národní listy*, 2. 11. : č. 300, ročník 62, str. 2

²²⁴ *Národní listy*, 4. 11. : č. 302, ročník 62, str. 1

²²⁵ *Národní listy*, 4. 11. : č. 302, ročník 62, str. 3

²²⁶ *Lidové noviny*, 27. 10. : č. 541, ročník 30, str. 1

páchanými bolševickými revolucionáři v Rusku, nicméně mezi pozitiva řadí jejich rozhodnost, kterou italská vláda postrádá a kterou fašisté prokázali při potlačení generální stávkou. Úvodník byl ovšem sepsán ještě před pochodem samotným, dne 25. října, proto se zde objevují již zneplatněné predikce a rady italské vládě, aby fašismu vzala jeho mladou sílu a zbavila ho tak jeho „krajnosti“.²²⁷

Jinak přináší *Lidové noviny* obsahově velmi podobné zpravodajství o průběhu pochodu samotného jako *Národní listy*, minimálně tedy ty informace přejímané z francouzské agentury Havas. Píše tedy o mobilizaci fašistů, jejich postupu přes italská města a provolání, „že fascismus zahajuje boj nikoliv proti veřejnému pořádku, nýbrž proti politické třídě, která je bez energie“.²²⁸

Odpolední vydání informuje o změně Mussoliniho vládních plánů, kdy nejdříve uvažoval o účasti ve vládě Orlanda či Giolittiho: „Mussolini usoudiv, že fascismus může a jest povolán převzít úplně moc, ... vystoupil otevřeně jako kandidát na ministerské předsednictví“.²²⁹ Veřejné úřady v četných městech měly být obsazeny „bez rušivých příhod“.²³⁰ V podobném duchu o „hladce a nekrvavě“ provedeném puči se píše i následující den, kde je i popsán vjezd fašistů do hlavního města, v jehož ulicích „došlo k radostným scénám sbratření mezi fascisty, vojáky a obyvatelstvem“.²³¹ K ojedinělým nepokojům mělo dojít pouze v dělnických čtvrtích. *Lidové noviny* ovšem připouštějí, že zprávy docházející z Itálie jsou cenzurované fašisty a nelze tak vytvořit jasný obrázek událostí.²³² Ve vydání se objevují také informace o audienci u krále, o plánovaném sestavení nové vlády a jejím programu. Je také citováno Mussoliniho provolání k davu stejně jako v *Národních listech*, nicméně celkově *Lidové noviny* tolik nevyužívají nacionalistický patos a nepopisují postup fašistů tak suverénně jako národně demokratický list.

Naopak se redakce v některých statích vyjadřuje velmi kriticky, když např. zpochybňuje politické schopnosti fašistů: „Chtějí prý nahraditi ve vládě třídu, která osvědčila se

²²⁷ *Lidové noviny*, 30. 10. : č. 543, ročník 30, str. 1

²²⁸ *Ibid.*

²²⁹ *Lidové noviny*, 30. 10. : č. 544, ročník 30, str. 1

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ *Lidové noviny*, 31. 10. : č. 545, ročník 30, str. 3-4

²³² *Ibid.*

neschopnou. Sami však neprojevili jiných schopností, než šířiti zmatek a jejich politický program je směsicí naivností a nehorázností.“²³³

Skepse trvá v odpoledním vydání, kde jsou mimo Mussoliniho slov, „že Itálie dostane nyní novou vládu s bezpodmínečnou rázností, která všemi prostředky vynutí si úctu a poslušnost“, otištěny obavy některých italských listů, zda „mladická říznost fascistů nepovede k zahraničním zápletkám s Jugoslávií“.²³⁴ Tyto obavy jsou v *Lidových novinách* vyzdvihovány i další dny, kdy např. s odkazem na německý tisk nastiňují možnou hrozbu pro Evropu, pokud dojde ke spojení Mussoliniho Itálie a Horthyho Maďarska, které spojuje právě společný nepřítel Jugoslávie, jež byla československým spojencem.²³⁵ S Francií by pak mohlo dojít ke střetu kvůli italským zájmům v Tunisu. Tento strach z fašistického imperialismu pramení z jejich předešlé rétoriky. *Lidové noviny* ovšem předkládají naději, že „vnitřní politické poměry Itálie uloží nové vládě meze“,²³⁶ a navíc předpovídají, že pokud by i nadále fašisté vedli imperialistickou politiku, tak by „jejich pobyt u kormidla byl jen epizodou, na niž by ovšem Itálie trpěla hezky dlouho“.²³⁷ Obavy jsou na stránkách *Lidových novin* mírněny, ať už italským diplomatem v Praze, podle kterého v zahraniční politice Itálie „musí být zabráněno každé překotnosti“²³⁸, či samotným Mussolinim, který například při prvních neshodách s jugoslávskou vládou volí „rozhodnou, ale zdvořilou“ formu diplomacie.²³⁹

Lidové noviny také reflektují vnitřní dění v Itálii a fašistické násilnosti, kdy např. jen v odpoledním vydání dne 3. listopadu je zmíněno vypálení redakce *Avanti*, 15 místností socialistické strany a budovy komory práce a 6 zabitých při střetech v Římě. Mussolini projevil snahu a odhodlání tento dlouhodobý společenský neklid vyřešit, když nařídil tajemníkovi pro vnitro, „aby stůj co stůj učinil přítrž všemu násilí, směřujícímu proti osobám a statkům“.²⁴⁰ V tomto duchu je líčena i demobilizace fašistů, během které je zakázáno nošení černých košil a Mussolini musí sympatizantům z řad armády připomínat, že „prvním

²³³ Ibid.

²³⁴ *Lidové noviny*, 31. 10. : č. 546, ročník 30, str. 1

²³⁵ *Lidové noviny*, 1. 11. : č. 547, ročník 30, str. 1

²³⁶ *Lidové noviny*, 3. 11. : č. 550, ročník 30, str. 1

²³⁷ Ibid.

²³⁸ *Lidové noviny*, 4. 11. : č. 552, ročník 30, str. 1

²³⁹ *Lidové noviny*, 4. 11. : č. 552, ročník 30, str. 4

²⁴⁰ *Lidové noviny*, 3. 11. : č. 551, ročník 30, str. 1

úkolem vojinů je podrobit se kázní“.²⁴¹ *Lidové noviny* později přináší i reakce socialistů, kteří ve svém manifestu uznávají vítězství „fašistické revoluce“, upozorňují na možné budoucí zvýšení nákladů na zbrojení s ohledem na fašistický imperialismus a přestože prohlašují, že nadále budou proti fašismu stát v opozici, dělnictvu doporučují nepodněcovat další bouře.²⁴²

Vnitřní situaci a Mussoliniho kroky sleduje a rozebírá i úvodník z 2. listopadu, který klade zpětně otázku, zda byl Mussolini během vyjednávání o křeslech v Giolittiho vládě sám překvapen aktivní činností davů, „které sváděl a nemohl pak ovládnouti“,²⁴³ nebo zda tato vyjednávání měla být pouze zastíracím manévrem. Mussolini je v úvodníku vykreslen jako schopný politik, který si buduje image racionálního politika, „proto prohlašuje také nutnost zachovati starý spolek a staré závazky, snaží se uklidnit veřejnost doma i za hranicemi a kryje se autoritou královou“.²⁴⁴ Jsou nastíněny i rozpory uvnitř strany, kde podle *Lidových novin* právě Mussolini figuruje v opozici „vzbouřeným žvlům“.²⁴⁵

6.6.3. Rudé právo

Rudé právo dne 28. října reflektuje plánované zapojení fašistů do vlády jako začátek „fašisticko-buržoasní diktatury“ a ve svém příspěvku opakuje narativ o občanské válce, v níž fašismus svými násilnými praktikami překračuje meze běžného chápání „reakce“. Jako příklad je pak podrobně popsáno brutální umučení komunisty z Fossombrone, který byl po přestřelce s fašisty pobodán, připoután na blatník auta a takto vlečen ulicemi a dokonce mu byly uřezány uši.²⁴⁶

Pondělní vydání pak přináší hlavní informace o pochodu fašistů na Řím a toto stručné zpravodajství je informačně stejné jako ostatní dva deníky. *Rudé právo* tak píše o fašistické mobilizaci, o okupacích italských měst, kde se tak fašisté stávají jejich „pány“, a o králi, který odmítl podepsat dekret o stavu obležení. Je stručně představen i fašistický program, v

²⁴¹ *Lidové noviny*, 3. 11. : č. 550, ročník 30, str. 3

²⁴² *Lidové noviny*, 5. 11. : č. 554, ročník 30, str. 4

²⁴³ *Lidové noviny*, 2. 11. : č. 548, ročník 30, str. 1

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ *Rudé právo*, 28. 10. : č. 253, ročník 3, str. 4

němž jsou vyzdvihnuty imperialistické plány ohledně Jugoslávie, revize poválečného uspořádání v Evropě a požadavek zvětšit své loďstvo.²⁴⁷

Další dny zpravodajství ustupuje ideologickým esejům. V úvodníku ze dne 31. října nazvaném „Revoluce fašistů v Itálii“ navazuje *Rudé právo* na svou předešlou kritiku politiky italských socialistů, kteří neumožnili revoluci italského proletariátu, když se neodhodlali k organizovanému ozbrojení proletariátu. *Rudé právo* při tom opět využívá slovník z ruské občanské války, když píše o „kerenštině“ reformistických socialistů nebo o „bílém teroru“ fašistů. Komunisté jsou vykresleni jako jediní, kdo odhalili záměry fašismu a kdo se mu aktivně bránili. Jisté aspekty fašismu jsou ovšem na stránkách *Rudého práva* i obdivovány, především jeho práce s masami, které získal na svou stranu „přitažlivostí svého radikalismu a cílevědomostí“.

Samotné zpravodajství o vnitřní situaci je oproti podobným kritickým úvahám upozaděné, velmi stručné a díky stejným zdrojům (Československá tisková kancelář a francouzská agentura Havas) opět obsahově víceméně shodné s ostatními deníky. Přestože fašismu *Rudé právo* přiznává masovou podporu obyvatelstva, vítání Mussoliniho v římských ulicích není líčeno tak pompézně jako např. v *Národních listech*.²⁴⁸

Ve večerníku byl otištěn medailonek Benita Mussoliniho, ve kterém je popsána jeho životní cesta od vůdce socialistů po současného „pána Itálie“. K Mussoliniho popisu jsou využity i paralely s českými politiky. Zatímco měl popularitu získat svými „velkohubými frázemi“ stejně jako sociální demokrat František Soukup, titul „největší reakcionář“ měl sdílet s předsedou Národní demokracie Karlem Kramářem. „Vláda bílého teroru“ pak měla být v Československu zavedena s nástupem úřednické vlády Jana Černého a díky spolupráci sociálních demokratů se udržela i nadále. *Rudé právo* pak připomíná, že „i fašistický vůdce Mussolini jest bývalým sociálním demokratem!“²⁴⁹

Na titulní straně večerníku ze dne 31. října se pak objevuje tučně zvýrazněný titulek „vítězný fašism ohrožením evropského míru.“ *Rudé právo s Lidovými novinami* sdílí obavy, že fašisté se brzy střetnou s Jugoslávií a že do této války pak bude zataženo i

²⁴⁷ *Rudé právo*, 30. 10. : č. 255, ročník 3, str. 1

²⁴⁸ *Rudé právo*, 31. 10. č. 256, ročník 3, str. 1

²⁴⁹ *Rudé právo*, 1. 11., : č. 255, ročník 3, str. 1

Československo.²⁵⁰ V této souvislosti tak kritizuje české nacionalistické listy, které fašistické vítězství vítají a o tuto možnou válku „se nestarají“.²⁵¹ Otištěno je ovšem i Mussoliniho ujištění, že zahraniční politika „vystřihá se všech ukvapeností“²⁵² Mezinárodní politika v následujících dnech přebíjí na stránkách *Rudého práva* domácí situaci, kdy se střídají zprávy o Mussoliniho iniciativě navázat s Jugoslávií „přátelskou součinností“ a o srážkách fašistů s jugoslávským vojskem u pohraniční osady Sušaku.²⁵³

Násilné srážky fašistů se socialisty se objevují sporadicky, z většiny měst je hlášen klid. Mussoliniho rozhodnutí stíhat násilí fašistů proti opozici vysvětluje *Rudé právo* jednak jeho snahou uklidnit situaci a udržet získanou moc a jednak prozřením, že „komunismu se světa neodstraní“. Komunistický deník tak v několika článcích vidí italskou budoucnost optimisticky. Přestože fašismus „na okamžik zvítězil následkem zrady a kompromisnosti sociálpátrotů s buržoasií“,²⁵⁴ během následujících let se ukáže, že „kapitalisticko-imperialisticko-nacionalistické metody“ nedokáží zabezpečit „lidovým vrstvám snesitelný život“.²⁵⁵ Nastalá situace pak podle *Rudého práva* bude „nejlepší agitací pro komunismus“.²⁵⁶

²⁵⁰ *Rudé právo*, 31. 10. : č. 254, ročník 3, str. 3

²⁵¹ *Rudé právo*, 1. 11. : č. 255, ročník 3, str. 1

²⁵² *Rudé právo*, 31. 10. : č. 247, ročník 3, str. 2

²⁵³ *Rudé právo*, 3. 11. : č. 249, ročník 3, str. 2

²⁵⁴ *Rudé právo*, 2. 11. : č. 256, ročník 3, str. 4

²⁵⁵ *Rudé právo*, 1. 11. : č. 255, ročník 3, str. 1

²⁵⁶ *Ibid.*

7. Závěr

V odpovědi na výzkumnou otázku, jak politická příslušnost daného listu ovlivnila jeho zpravování o italském fašismu, je nutné napsat, že v mnoha případech je zpravodajství vybraných deníků obsahově velmi podobné s ohledem na stejné informační zdroje (např. Československá tisková kancelář či francouzská agentura Havas). Rozdíly mezi deníky se pak ukazují na rámování těchto informací (např. titulky) a v úvodnicích, které aktuální zprávy uvádí do obecnějšího kontextu a objevují se zde tak názorově vyhraněné komentáře k dění v Itálii.

Jak z množství článků vyplývá, český tisk bouřlivému dění v Itálii věnoval pozornost a postupně blíže představoval fenomén fašismu. Rozdílný rozsah u jednotlivých událostí byl dán rozsahem jejich pokrytí v tisku a disproporce mezi první a poslední vybranou událostí tak svědčí o zvyšujícím se zájmu a pozornosti českého tisku vůči událostem v Itálii.

Hlavním tématem bylo fašistické násilí. Všechny tři vybrané noviny popisují hlubokou krizi italské politiky i společnosti, kde je vláda bezradná a bezmocná vůči bojům v ulicích, které jsou mnohdy označovány za „občanskou válku“. Ve vybraném tisku je také velmi podobně popisován Benito Mussolini jako schopný a obratný politik, který se oproti zbytku fašistického hnutí jeví jako umírněný, a proto ve výsledku působí jako jediný, kdo je schopný páchané násilí ukončit. Tohoto narativu se noviny drží především po nástupu Mussoliniho na premiérský post.

Národní listy, které vydávala Národně demokratická strana, u italského fašismu vyzdvihují především jeho nacionalistický zápal a energické zákroky proti levici a má hypotéza se tak potvrdila. Proti ní nicméně stojí původní kritika fašistů jako pachatelů násilí proti Jihoslovanům, se kterými *Národní listy* sympatizovaly, a hrůzné fašistické útoky v Terstu líčily v detailních osobních svědectvích. Toto téma je postupně upozaděno a do středu pozornosti se právě dostávají fašistické akce proti italské levici, která je s připomínkou na předešlé turbulentní roky spojována s hrozbou možné sociální revoluce. Lehce „schizofrenní“ situace ovšem nastala v *Národních listech* během italských parlamentních voleb roku 1921 – fašisté jsou jednu chvíli chváleni jako strážci pořádku, když útočí na socialisty, nicméně o několik článků dál jsou líčeny kruté násilnosti páchané na Jihoslovanech. Postupně ovšem *Národní listy* vnímají fašismus jako jediné hnutí schopné sjednotit polarizovanou Itálii právě na základě nacionalismu.

Nezávislé *Lidové noviny* uplatňovaly na fašismus kritičtější pohled než *Národní listy*. Přestože fašisty také vnímá jako opodstatněnou reakci na radikálně levicovou politiku, upozorňuje na jejich násilné praktiky, které jednou označí za formu lartpouurlartismu. S *Národními listy* sdílejí podobný názor ohledně role fašismu jako nové naděje pro rozvrácenou Itálii, ve které ztrácela státní moc svou suverenitu.

Během analýzy komunistického *Rudého práva* se taktéž potvrdila má hypotéza, když fašismus na svých stránkách popisuje jako násilné reakční hnutí, které je podporováno buržoazií a státní mocí, která není schopná mu efektivně zabránit. Šovinistické útoky na Jihoslovany jsou tak v *Rudém právu* přehlíženy, zatímco krvavé útoky na představitele italské levice jsou velice detailně odvyprávěny. Jistý narativní zvrat znamenal rozkol uvnitř italské levice na začátku roku 1921, kdy se od socialistů odtrhli komunisté. Postupně tak krystalizuje narativ o tom, že socialistická strana a její vedení brání proletariátu v tom, aby se adekvátně bránil fašistickému násilí, kterému je dělnictvo vystaveno. Během parlamentních voleb a smíru s fašisty jsou tak socialisté diskreditováni jako oportunisté, kteří zradili dělnickou třídu a její odhodlání bojovat proti fašistům. Narativ *Rudého práva* pak vygraduje v průběhu generální stávkou v srpnu 1922, kdy jsou socialisté jako její organizátoři dokonce obviněni, že stávku úmyslně sabotovali za účelem zisku ministerských křesel. Komunistický deník se tak snaží vůči socialistům vyhranit a potvrdit své tvrzení, že pouze komunisté jsou ochotní a schopní postavit se vůči fašistům. *Rudé právo* také využívá fašisty pro politické soupeření v Československu, když spojuje fašisty a jejich násilné praktiky s českými nacionalisty (několikrát také reflektuje sympatie s fašisty otištěné v *Národních listech*). Specifikum *Rudého práva* je užívání referencí k občanské válce v Rusku – fašisté jsou například označeni za „bělogvardějce“.

8. Summary

As evidenced from the abundance of articles, the Czech press paid attention to the tumultuous events in Italy and gradually delved into the phenomenon of fascism. The main theme was fascist violence, often described in detail. All three selected newspapers depict a deep crisis in Italian politics and society, where the government appears helpless and powerless against street conflicts often labeled as a "civil war." In the selected press, Benito Mussolini is also portrayed as a capable politician who tamed the violence within the fascist movement.

Národní listy, published by the National Democratic Party, emphasizes the Italian fascism's nationalist fervor and vigorous actions against the left, perceived as a threat in Italy due to past experiences. This gradually diminishes the original criticism of fascists as perpetrators of violence against Slavic nations, with whom Czech nationalists sympathized. Eventually, *Národní listy* perceives fascism as the only movement capable of uniting polarized Italy through nationalism.

The independent *Lidové noviny* takes a more critical view of fascism compared to *Národní listy*. While recognizing the fascists as a legitimate reaction to radical leftist politics, they scorn their brutal practices and often senseless violence. Like *Národní listy*, they share a similar view of fascism as a new hope for a destabilized Italy, where the state was losing its sovereignty.

The communist newspaper *Rudé právo* perceives fascism as a violent reactionary movement supported by the bourgeoisie and state power, unable to effectively prevent it. After the split within the Italian left, *Rudé právo* seeks to discredit competing socialists, labeling them "traitors to the proletariat" for not adequately resisting fascist attacks and even attempting to make truces with them. The communist daily also exploits the Italian situation for its own political agenda, highlighting the assertiveness of Italian communists in the streets over the compromising socialists in the parliament. It also frequently draws parallels between the Italian situation and Czech realities, associating Czech nationalists with fascism and its violent practices. A distinct characteristic of *Rudé právo* is the use of references to the civil war in Russia, when fascists are sometimes referred to as "White Guardsmen."

9. Seznam použité literatury

9.1. Primární zdroje

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1920-1922. ISSN 1802-6265. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:bdc405b0-e5f9-11dc-bfb2-000d606f5dc6>

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1920-1922. ISSN 1214-1240. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ae876087-435d-11dd-b505-00145e5790ea>

Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 1920-1922. ISSN 0032-6569. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:4eac74b0-e92c-11dc-9fa1-000d606f5dc6>

9.2. Sekundární zdroje

Bednařík, Petr, Jan Jiráček a Barbara Köpplová. *Dějiny českých médií*. Praha: Garda, 2019.

Beránková, Milena, Alena Křivánková a Fraňo Ruttkay. *Dějiny československé žurnalistiky: Díl 3. Český a slovenský tisk v letech 1918-1944*. Praha: Novinář, 1988.

Dvořák, Tomáš a Tomáš Borovský. *Úvod do studia dějepisu – 1. díl*. Brno: Masarykova univerzita, 2014.

Ebner, Michael R. *Ordinary violence in Mussolini's Italy*. New York: Cambridge University Press, 2013.

Gentile, Emilio. „Paramilitary Violence in Italy: The Rationale of Fascism and the Origins of Totalitarianism“, in *War in Peace: Paramilitary Violence in Europe after the Great War*, ed. Robert Gerwarth a John Horne. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Kárník, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl 1, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000.

Kárník, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008.

Kershaw, Ian. *Do pekel a zpět. Evropa 1914–1949*. Praha: Argo, 2017.

Končelík, Jakub, Pavel Večeřa a Petr Orság. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010.

Lyttelton, Adrian. *The seizure of power: fascism in Italy, 1919-1929*. Rev. ed., [3rd. ed.]. London: Routledge, 2004.

Nálevka, Vladimír, *Světová politika ve 20. století. Vol. 1*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000.

Nolte, Ernst, Blanka Pscheidtová a Jan Dobeš. *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo, 1999.

Procacci, Giuliano, Drahoslava Janderová, Bohumír Klípa, and Kateřina Vinšová. *Dějiny Itálie*. Vyd. 1., Dotisk 3. Praha: NLN, 2010.

Richardson, John E. *Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007.

Sonnessa, Antonio. „Factory Cells and the Red Aid Movement: Factory and Neighborhood Forms of Organization and Resistance to Fascism in Turin, 1922-1926“ in *Science & Society* 70, č. 4 (říjen 2006), s. 480 – 508.